

FOLKLORISTIČNI PORTRET GREGORJA KREKA

MARIJA STANONIK

Trem prvim slovenskim profesorjem na univerzi v Gradcu daje pečat slovanska filologija. Njen prvi kvalificirani zastopnik je postal leta 1871 Gregor Krek (1840–1905), ko je postal izredni in leta 1874 redni profesor. Namen prispevka je očrtati ustanovitelja graške slavistike predusem v njeni luči, kot ene od filoloških panog, ki so bile v njegovem času med seboj še trdno prepletene, o čemer priča Krekova znanstvena in strokovna bibliografija.

Ključne besede: Gregor Krek, filologija, slovanska filologija, slovstvena folklor, mitologija.

Three of the most prominent Slovenian professors teaching at the University of Graz were primarily Slavic philologists. Gregor Krek (1840–1905), who in 1871 became associate professor and three years later, in 1874, full professor, was the first certificated Slavic philologist. The article focuses on Krek as the founder of Slavic studies at the University of Graz. As is evident from his scientific bibliography the study of Slavic languages was one of philological disciplines that were still closely connected at the time.

Keywords: Gregor Krek, philology, Slavic philology, literary folklore, mythology.

UVOD

Gregor Krek je že kot dijak v *Novicah* leta 1858 razpravljal o pomenu slovstvene folklore, kateri je pozneje edino in izključno posvetil vse svoje moči [Pirnat 1900a: 151]. V njegovem času je pomembno prispevala k slovenskemu narodnemu prebujenju, v njej je videl potrdilo slovenske narodne identitete in vir za raziskovanje slovanske mitologije.

JEZIK

Njegovi članki so zasnovani filološko, kar pomeni, da lahko obenem, če snov tako kaže, posveča pozornost jezikoslovnemu kot folklorističnemu in mitološkemu vidiku problema. Zato je v tem razdelku snov razvrščena glede na to, kje je težišče obravnave.

a) Polkonji niti o pesjani / psoglavci nikakor

nimajo nič narodnega v slovanskej tradiciji, ampak so ... knjižnega proizvoda. Iz knjige so šli polkonji in pesoglavci med národ, – ali posredno ali neposredno je tú vse eno. Tako je marsikaj takega ostalo med domačim blagom in se z njim združilo takisto, kakor bi ne bilo nikdar tuje bilo in vidimo le-tó baš v gore omenjenej pre-

krasnej slovenskejši pesni, v katero se je ... med domače bajeslovno zlato vrinola tuja primés. [Krek 1882a: 166]

Z zgledom iz ruskega pripovedništva Krek v nadaljevanju pojasnjuje, kako ljudska etimologija vpliva na nastanek kakega bajnega bitja: ruska epska tradicija po Krekovem prepričanju pozna Polkana (Polkan Polkanovič ali Čudišče Polkanišče) prek zgodnjega prevoda italijanske knjige o kraljeviču Bovi (Buovo d' Antona) v ruščino. Toda v ruskih zgodbah je Polkan spremenil svojo identiteto,

kajti ruskemu ušesu je bil Pulicane toliko, kolikor polkonj, t. j. ljudska etimologija je tujo besedo zgoli po sluhu storila domačo in je tedaj naravno, da si Polkana misli na pol človeka in na pol konja in ne psa, kakor bi morala, ako bi bila ostala italijanskemu poročilu zvesta. [Krek 1882a: 167]

Tako Krek sklepa, *da so polkonji kakor pesoglavci tujci na slovanskih tléh, dasi jim imé zvoní čisto domače in jim torej z jezikoslovnega stališča ni ugovarjati ali toliko bolj iz razloga, oprtega na zgodovino teh bitij* [Krek 1882a: 168].

b) Breza (*betula alba*) je pri »zadružnih Slovanih« dobila ime po svetlem, belem lubju. Njena prvotna domovina je vsa severna in srednja Evropa, medtem ko proti jugu izginja, zato na tem področju zanjo tudi pravega imena ni – niti pri Grkih ali Rimljanih in tudi ne pri Bolgarih, čeprav so Slovani. V zadnjih dveh primerih ji je ime posodil jesen, ki ima ravno tako belkasto lubje. Breza je pogosta v čeških, hrvaških, lužiških, ruskih, ukrajinskih in slovenskih krajevnih imenih: *Breza, Brezje, Podbrezje, Brezovo, Brezovica, Breznica*. Presenetljivo je, da jih ni v poljščini. V imenih za mesece je breza ponekod za mesec marec, drugod za april [Krek 1884: 415–416, 418].

Potrditev za svoje jezikoslovne ugotovitve Krek vidi v *proizvodih tradicionalnega slovstva*, tj. v slovstveni folklori. V tej zvezi so jo cenili že Kelti in severnoevropski narodi. Slovani so jo čislali kakor lipo in jo imeli za deviško drevo. Pogosto jim je pomenila simbol device, zlasti neveste. *Žalostna, težko vzdihujoča deklica je po nazoru narodnih pesnij enaka brezi, katero veter neusmiljeno stresa* [Krek 1884: 417]. Devica se lahko spremeni v brezo in iz groba neveste, ki jo je zastrepila ženinova mati, zraste breza. Posekana ali izravana breza simbolizira omoženo žensko. Če ima hudega soproga, jo ljudska domišljija primerja z osamelo brezo, ki v temnem gozdu nikjer ne najde sočutja. Mlada žena in stari mož sta kakor breza in dob (hrast), enaka podoba velja za mater in sina. Oton Župančič se v pesmi *Breza in hrast* torej naslanja na to folklorno tradicijo. Prehod od naravne k bajeslovni simboliki vidi Krek v bajki: *Kraljičino je bil hudobec v brezo izpremenil. Ko pride mladenec osvoboditelj, odpade kraljičini prvo noč brezovo lubje do prsij, drugo do pasu, in tretjo noč je bila popolnoma osvobojena* [Krek 1884: 417]. Po Kreku je breza tu simbol zimske narave, mladenič osvoboditelj pa spomladansko sonce. Ob brezi v slovanskih šegah Krek opozarja na *bajeslovno jedro* v njih. Spomnimo samo na belokranjskega Zelenega Jurija, ovitega v mlado brezovo listje. V opombi pod črto hudomušno spomni na zdravilni učinek brezove šibe, *brezova mast* imenovane: *Poezija tu neha, začenja se najrealnejša proza. Sicer smo se jej tudi mi udali, kajti drugače bi ne imeli*

znanega pregovora, da šiba (bodisi brezova ali leskova ali kakšna druga) novo mašo poje. Enako je v Nemcih [Krek 1884: 417].

c) **Trôt** naj bi bil soroden češkemu Trutu:

Kresnik je imel brata Trota. Z njim se je enkrat peljal na zlatih kolih na gostijo k babilonski kačji kraljici. Ko se en čas peljeta, začelo je hudo grmeti. Kačja kraljica pa ni Kresnika trpela, čeravno se mu je zmirom prilizovala. Pošlje tedaj kačo, koja je kakor orel imela silne peroti. Naglo z megel zleti na njega in ga hoče zaklati. Ali Trot je s svojo zlato sekiro ji glavo odsekal. Kača z repom v oblake mahne in iz oblakov se izlije neizmerna ploha na zemljo, tako da sta se Kresnik in Trot skoro potopila. Ali zelenki so z bistrimi nogami dirjali kot blisk in so rešili svojega gospodarja iz povodnji. [Krek 1886: 184]

Na podlagi motiva iz slovenske slovstvene folklore, da Trôt s svojo zlato sekiro odseka kačji kraljici glavo, prav kakor v Zelenodvorskem rokopisu *Trut ugonobi hudo kačo ali natančneje ljutega pozoja*, Krek verjame v pristnost omenjenega rokopisa¹ in skupno slovansko mitološko dediščino. Odklanja namreč, da bi si ga Slovenci in Čehi med seboj sposodili oz. si ga izmenjali [Krek 1886: 185].²

è) **Gomila / mogila**. V prejšnjem číslu videli smo, kako narod etymologisuje, poglejmo zdaj, kako on historuje [Krek 1883: 162]. Za besedo *gomila/mogila* imajo Rusi tudi besedo *kurgan*. Krek sklepa, da so jo prevzeli od Plavcev, saj v vzhodnoturških jeziki *kur-* pomeni to, kar v staroslovanščini *mogila*. Učenjaki si belijo glave, zakaj jih je ravno v južni Rusiji tako veliko in kakšen je njih pomen. Toda preprosto ljudstvo jih tolmači po svoje. V bistvu gre za razlagalne povedke, ki se tokrat nanašajo na zgodovino. *Vedno sveža prstonarodna domišljija je pač občudovanja vredna. Ona ne stvarja samo divne symbolike raznovrstnim rastlinam ter privaja tolikim živalim čudovitih lastnostij, ampak oživlja celó mrtvilo gomil in pečin* [Krek 1883: 164]. Krek to pojasnjuje na podlagi pripovedovanja o dveh velikanskih skalah na Dnjepru blizu Jamburga, češ da spominjata na sovraštvo med bratoma, kar se konča s smrtjo enega od njiju. Krek je prevzet nad tem, kako *ima prosti narod zares v marsičem svoje posebne zgodovinske nazore, izvirajoče iz žive domišljije ali obraznosti njegove* [Krek 1883: 164]. Z njima si po svoje razlaga nebesne pojave in vse, kar zbujajo njegovo pozornost in radovednost, skalam vdihuje življenje in nekaterim kamnom pripisuje nenavadne moči.

d) **Gromska strela**. Posebno domišljijo mu zbujajo

kamneni izdelki predzgodovinskih narodov, ktere smatra ljudstvo napačno za proizvode posebnih natornih dogodkov. Tega nazora držé se strastno ne le slovanski ampak skoro vsi narodi po Evropi in Aziji. Jasna poročila o tem nahajamo prav tako

¹ Pri tem se je uštel; pokazalo se je, da je to bil le romantični ponaredek Vaclava Hanke.

² Ali sodi sem zagonetni nekdanji žirovski vzklík: *Tôte panaj!* V zadnji fazi svojega življenja v smislu izražanja presenečenja. Verjetno vzklík pomeni: *Tôt te panaj!* Nekakšen urok? Ali je jezikoslovno mogoč razvoj: *Tôt < Trət - Tôt < Trôt*. Pri tem se še zmeraj ne ve, kaj pomeni ta *Tôt*. Vsekakor neko bajno bitje.

v staroindijskih hymnah ter v pisateljih grških in rimskih, kakor v prostih pričah raznih današnjih narodov. [Krek 1883: 165]

Tak pojav je gromska strela (lat. *ceraunia*; nem.: *donnersteine, donnerkeile*). Nekdaj so verjeli, da ob bliskanju in grmenju švignejo iz oblakov, se zarijejo precej globoko v zemljo, toda po sedmih letih pridejo spet na površje. Ko so nebesne pojave poosebili, *postati je morala gromska strela atribut boga gromovnika, torej v nas boga Peruna. Zato je po staroindijskih bajevnih nazorih vadržra gromna strela Indrova kakor po staroskandinafskih mjölnir Thôrova* [Krek 1883: 165]. Glede na sicer skromne sledove o Perunovem kamnu v ruskih poročilih sklepa, da je bila tudi *v Slovanih sploh gromna strela zares bila nekdanj atribut boga gromovnika* [Krek 1883: 166].

Folklorna pesem

Že 1858 je Gregor Krek napisal v *Novice* dva članka: »Cena pesem narodnih« [Krek 1858b] in »O naši književnosti« [Krek 1858a]. Zavrgel je estetsko in moralčno načelo izbire, dasi je priporočal *»samo to, kar duševne vrednosti narodove ne omadežuje« in dopustil pri tekstu filološke poprave in »sedanjo pisovno slovenščino«* [Kotnik 1944: 32]. Po njegovem ni zgolj petje merilo za definicijo folklorne pesmi: *Od nekega človeka zapeta pesen še dolgo nij národna, to naj pomislijo, ki prištevaajo take poskušnje med národno svojino, tudi drugih nazivo-národnih je nekaj natisnenih, ki nimaajo pravice med prave národne uvrstene biti* [Krek 1873b: 103].

Slovenska matica mu je zaupala v presojo folklorno gradivo iz Vrazove zapuščine [Pirnat 1900a: 151–152]. *Že na prvi mah, ko sem bil pogledal v ta kaleidoskop našega narodnega, v tej ogromni ostalini ohranjenega pesniškega blaga, je bilo jasno, da je*

našemu literarnemu društvu sveta dolžnost ga v kritični izdaji prej ko prej spraviti na svetlo. Kar se nam tu podaja, je čisto národno blago, ne umetno stvarjeno ali ponarejeno ... iz ust národa samega, z vsemi prednostmi, pa tudi slabostmi, ki so enacim proizvodom lastne. [Krek 1872a: 27]

Krek posebej pohvali pesmi, ki jih je zbral Vraz, ker je že *za one dobe spoznal pravi način, kako ravnati z národno-slovstvenim blagom, dobro spoznavši, da národno-pesniškim proizvodom vzameš poetično ceno, ako jim ne pušči oblike in značaja, jim po národu danega* [Krek 1872a: 27]. Tudi nekateri Vrazovi pomočniki³ so ustrezali takim zahtevam, nekateri pa ne, kar opravičuje s tem, da se je ne le pri drugih slovanskih, temveč tudi pri drugih kulturnih evropskih narodih kritično izdajanje narodnih pesmi šele začelo [Krek 1872a: 27].

Do dogovorjenega roka (1873) je napisal za *Slovenski narod* zgolj »Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesni« [Krek 1873a; ponatis Krek 1873b], ki so *po Korytku prva obsirnejša teoretična razprava o slovenski ljudski pesmi in najdaljše, pa tudi najbolj temeljito razpravljanje o njej pred Glonarjevimi ob koncu izdaje Slovenskih narodnih pesmi (1923)* [No-

³ Toda ne more mimo pripombe, da njegovi nasledniki ne dobijo več *kvalitativno, v Vrazovi ostalini navrhovatega narodnega blaga* [Krek 1873b: 101].

vak 1986: 200]. Vsebujejo glavne smernice, na katere so se naslonili vsi poznejši zbiratelji in izdajatelji slovstvene folklore.

Najprej: izdaja mora biti kritična, *taka, da zadostuje zahtevam, katere stavi sočasna učenost na enake knjige* [Krek 1873b: 96], usmerjajo pa jo naslednja načela:

a) Upoštevati je treba vse dostopno pesemsko gradivo: poleg Vrazove ostaline tudi rokopise drugih zbirateljev, ki jih hrani Slovenska matica ali drugi, in tudi že tiskane vire (variante iz Kastelčeve zapuščine, *Kranjske čbelice*, Korytkove zbirke, izdaje Antona Janežiča, objave v *Kmetijskih in rokodelskih Novicah* itn.).

b) Pri sestavljanju zbirke ni vsebinskih omejitev:

Vse, kar je nedvomljivo narodova lastnina, in je vsaj tako, da duševne vrednosti narodove ne omadežuje. Nij treba, da je pesen estetično dovršena; da le posveti v kakov oddelek narodovega življenja in njegove zgodovine, ali nam osvedoči njegovo mišljenje o stvareh, ki ga obdajajo, o natornih prikaznih, o religijoznih, pravnih nazorih i.t.d., i.t.d. Tu se vam nij treba ustrašiti motivov, ki n. pr. ljubezen opevajo; tudi nij nam prikrivati, da narod s svojim zdravim humorjem nobenemu stanu ne prizanaša; pustimo mu besedo tudi v kočljiviših stvareh, njegovo modrstvo je vendar-le pravo, če se tudi ne sklada z onim, ki je v salonu navadno. Z eno besedo, pokažimo mu v tem zrcalu, kakov je, ne le v svojih prednostih, ampak tudi v slabostih. Saj poleg jezika narod nič bolje ne označuje, kakor njegovo duševno blago. Ako hočemo podobo vso in celo imeti, ne smemo posameznih potez iz nje brisati in tudi ne na njej krpati. Narod pa tudi sme pričakovati, da mu zopet damo, kar smo od njega dobili. [Krek 1873b: 136–137]⁴

... treba bode tudi skrbeti, kako takrat ravnati, ko se kaj bolj kočljivega opeva in utegnjejo tudi že pike biti pohujšljive? To moj bog! narodovo nprav pokvariti z narodnimi pesnimi, - ali smo res Abderiti 19. stoletja? Moralna statistika nam mnogo uzrokov pogube npravnosti našteva, a še nikjer nijsem med temi uzroki dobil navedeno: čitanje narodnih pesni. [Krek 1873b: 138]

c) Gradivo naj bo smiselno razvrščeno in utemeljeno: *da se pesni uvrste druga poleg druge takisto, da je v celem delu prava sistema, t. j. da pridejo posamezne pesni po zadržaji ali snovih v predele, kar pregled olajša in vse pesni v celotni organizem spravi* [Krek 1873b: 109].

č) Potrebna je primerjava gradiva; na njeni podlagi je treba ločiti *nenárodno* in narodno snov [Krek 1873b: 103] in iz številnih različic odkriti oz. rekonstruirati *temeljni tekst*, ki je, *ako je pesen v resnici narodna, gotovo tisti, kateremu gre ta prednost po njegovi notranji in zunanji dovršenosti* [Krek 1873b: 104]

d) Zaradi težavnosti razvrstitev predvideva komentar s primerjavo:

preiskava prestopi mejnike domačih narodnih pesni in tudi mejnike pesništva samega

⁴ *Pri vseh družih slovanskih narodih bi imel vredovalec lahek posel v tem slučaju, samo pri nas ga še denes nema, ker je prepričanje večine proti njemu. Spomini iz polpretekelega časa so jako podučni in kažejo, kako daleč se v slovstvu zagazi z otročjo bojznijo pred navadnimi človeškimi čutili* [Krek 1873b: 137].

ter se ne ogleda le po narodnem pesništvu slovanskih⁵ in kolikor treba bližnjih narodov,⁶ ampak tudi po raznih oddelkih primerjavnega starinstva, posebno bajeslovja i. dr. [Krek 1873b: 109–110]

Večkrat kaka slovenska priča ali pesen še le potem dobi svojo pravo ceno, da jej je dobiti dovršenejših paralel pri družih narodih, katere nam pokažó, kakova je bila njena prvotna podoba. Slovenska priča je često tako nepopolna, pokvarjena in zanemarjena, da jej ne moremo nobene posebne veljave pripisovati. Nabiralčev nalog je zdaj, tacih prvotniših koncepcij iskati in ako se mu posreči jo dobiti, slovensko ž njimi primeriti. [Krek 1873b: 127]

f) Poleg pesmi namerava izdati tudi drugo *narodno blago*: *A ne le narodne pesni, tudi vse drugo narodno blago bode dobilo svoj pripravní oddelek, ker mi skoraj nij treba posebno naglašati, kajti vsakdo ve, da iz nár. pesni samih še nij poznavati vsega narodnega duševnega bitja* [Krek 1873b: 101].

Sploh je opazovati, da je med pravljicami in pesnimi te vrste najožja zvez in nij mogoče enih brez drugih poznati. Pri prispodabljanji je treba na oboje ozir jemati, ker nij nenavadno, da se ista snov v tem jeziku v pesni, v drugem v prozi obravnava, a se tudi v istem jeziku često oboje nahaja ... Tako prispodabljanje prozaičnega in poetičnega narodnega blaga je naši nauki jako koristno, a posveti tudi često v posamezne dobe ustnega slovstva, kar nam naj tudi en primer izmed mnogih razjasne. [Krek 1873b: 119–120]

g) Za estetsko doživljanje pravi, da je subjektivno: *V to se ne bodemo spuščali, ker bi bilo nepotrebno delo. Lepoto narodne pesni ugleda vsakdo sam, ravno ker je pesen narodna. Sicer pa naj tu gleda vsak s svojimi očmi, in čuti s svojim srcem. Zato je tu razlagalčeva pomoč odveč* [Krek 1873b: 134].

h) V nameravani zbirki naj bi določili tudi mesto pesmi, ki niso *izvirne slovenske narodne* in tako o teh kot o drugih opraviti primerjalne študije – našteva vrsto slovanskih zbirk – in o tem obširno razpravlja v naslednjih dveh poglavjih, pri čemer navaja primere ne le iz slovanskih ljudskih pesmi, marveč gre celo do indijskih Ved in v staro skandinavsko poezijo.

i) Večja skrb naj bi bila namenjena nosilcem slovstvene folklore:

Drugo je zopet to, da je pri veliki večini pesni domovinski list⁷ tako površno označen.

⁵ V ta namen našteva celo vrsto zbirk: ruske, ukrajinske, lužiške, češke, srbske, hrvaške, poljske.

⁶ *Za naše čveterovrstne poskočne so mi ugajale zbirke štirskih in koroških nemških narodnih. Pod upljivom naših sosedov se jih je precej razširilo tacih kitic med nami, večkrat na kvar dobrega okusa. A jih je tudi obilo število čisto izvirmih slovenskih in se oglašá v njih posebno živo vzlasti zdrav humor in neka lahkomiselna národna filozofija. Ali je upljival na ta drobiž tud italijanski živelj, se še ne upam določiti. Posebno za kraje, kjer mejaši naša národnost z italijansko, so vse dosedanje meni znane zbirke sila borne in vsaka sodba bi bila prenačljena, dokler nam ne bode поблиže znan obširni trud prof. Baudouina de Courtenay, kateremu naj bi se skoraj posrečilo svojo obširno zbirko po Goriškem nabranih slovenskih pesni priobčiti. [Krek 1873b: 111]*

⁷ Temu, kar bi danes rekli popisni list, pravi Gregor Krek *domovinski list* in Karel Štrekelj *domovni list*, ki po njegovem obsegaj ime zapisovalca, izvajalcev, kraj zapisa, kakšne podatke o tem, kako daleč je pesem ali godba razširjena in čas zapisa. Dobrodošla bodo tudi pojasnila nenavadnih in dialektičnih izrazov,

Imenuje se navadno samo dežela, redkokrat vas – a o pevcih in pevkinjah izveš toliko, kakor nič. In vendar je oboje zelo potrebno, kar vé vsakdo, komur je narodno pesništvo le nekaj pobliže znano. [Krek 1873b: 135]

e) Izreka se proti natisu pesmi v narečjih in zahteva prilagoditev besedil knjižni obliki [Krek 1873b: 134–135].

V skladu z mitološko teorijo pride do sklepa, da

naša národna poezija ne le posveti v národno slovstvo sorodnih národov, ampak utegne tudi merodajna biti pri rešitvi važnih vprašanj. – ... se je v tem oziru marsikatere pridobitve na národno starinstvo nadejati in je tudi že nauka danes tako daleč dospela, da se more raziskavanje po čvrstih vodilih ravnati in na trdni temelj opirati. [Krek 1873b: 126–127]

Rezultati zbiranja Matije Valjavca in Jana Baudouina de Courtenaya mu zagotavljajo, da se med ljudmi dá dobiti še veliko gradiva. Preudarno spoznava, da je treba sodelavcem na terenu dati ustrezne napotke in se jim za njihov trud tudi primerno oddolžiti: *Nij dosta, da se samo veli národno blago nabirati, treba je tudi nabiralcem kolikor le mogoče trud olajšati in je o njenem poslu podučiti. Med taka olajšanja pa spada da se sestavi in tiska kaka stotina ali več vprašanj iz raznih strok ustnega slovstva* [Krek 1873b: 139–140]. Za zgled daje Hrvatice in vprašalnik »društva za povjestnico jugoslavensku«. Končno svetuje Slovenski matici v Ljubljani, naj najboljšim zbiralcem preskrbi *primerne štipendije z namenom, prehodijo vse kraje naše domovine in nabirajo* [Krek 1873b: 140].

Krek je želel pripraviti kritično, tedanjemu stanju znanosti ustrezno izdajo z upoštevanjem primerjalnega gradiva slovanskih in sosednjih narodov. Odločno zagotavlja, da se želi ravnati po načelih, *kakoršna so pri kulturnih národih danes sploh navadna*, in da se raje umakne, kakor da bi ne sledil *terjatvam časa tudi na slovstvenem polji* [Novak 1986: 199]. To se je res prehitro zgodilo [Merhar 1964: 120]. Matičin odbor je zavrnil Krekov predlog, da bi zbiratelje po možnosti honorirali. Zatikati pa se je začelo tudi, ker je duhovniški del odbora nasprotoval objavi ljudske ljubezenske poezije [Dolenc 2002: 57–58].

Kakor odklanja *surovo pesnjenje sejmarskih godcev, katerih besedila so poslali novejši zapisovalci* [Novak 1986: 200], prav tako zavrača Dajnkova, Ahačlova, Volkmerjeva, Vodovnikova besedila, resda večinoma legendna, toda

rodile so se še le v novejem času, in so imele ali še imajo namen posvetne pesni izpodrivati. Nenárodna snov in národni svetni varijanti, iz katerih so bile preustrojene jih očitno osvedujočijo za to kar so, – za plagijat pobožnih a malo zvedenih in še manje za visoko ceno ustnega slovstva vnetih pevcev. [Krek 1873b: 103]

opombe v razjasnilo teksta in drugi podobni pristavki. Konkretno za pesmi svetuje: Pri domovinskem listu vsake pesmi naj se pristavi tudi opomba o stanu, starosti in okolnost življenja pevca, ako se je zapisala od njega samo ena pesem (kos), če pa je od tistega pevca več pesmi, je priložiti podatke o življenju na posebnem četrtem listu. Na koncu more zapisovalec pristaviti še opombo o petju, jeziku, posameznih izrazih, ki niso umevni vsakemu ali pa so znani samo v dotičnem narečju. Pri nejasnih besedah je dolžnost izprašati pevca, kaj razume z njim. [Murko 1929: 26, 27] Enaka navodila veljajo seveda za prozno folkloro.

Kjer se je izvirnik take legende pozabil, ga je mogoče po analogijah dokaj zanesljivo rekonstruirati s podobno raziskovalno metodo kakor v primerjalnem jezikoslovju, z njo je mogoče ugotavljati *kulturno stanje slovanskih národov v dobi vzajemnega njihovega bivanja v zakarpatskih pokrajinah, dasi prvotni slovanski jezik poznamo le po primerjanji posameznih slovanskih jezikov, t. j. po rekonstrukciji* [Krek 1873b: 103–104].

a) Kjer s primerjavo ni najti variant pri drugih narodih, *nam je govoriti o pesnih, samo slovenskemu národu lastnih. Nastale so še le na slovenskih tleh ali se vsaj ohranile le v spominu tega národa* [Krek 1973b: 111–112].

b) Nekatere pa so tako očitno lokalne, da variant drugod sploh ni treba iskati.

c) Prav tako nima pomena iskati variante za samoumevne motive, kot je na primer ljubezensko čustvo, ki se ga *nobeno národno pesništvo ogniti ne more*:

Ljubezen je bila,

Ljubezen še bo,

ko mene in tebe

Na svetu ne bo. [Krek 1873b: 112]

Kakor potrjujejo sočasne raziskave, je primerjava variant smiselna pri snoveh, za katere ni nujno, da bi jih morali poznati povsod in dajejo *enemu ali več národom individualni značaj* [Krek 1873b: 113]. Krek daje za zgled slovensko Lenoro, ki jo ima za mitološko, čeprav se to ne opazi na prvi pogled. Zagotavlja, da ni Bürger prvi napisal take pesmi [Krek 1873b: 117–119].

V želji po objektivnosti Krek s prstom pokaže na svojega bližnjega rojaka Rodoljuba Ledinskega, *katerega smemo sicer prištevati med najboljše poznavalce našega národnega pesništva, na katerega so imeli ti proizvodi jako blagodejen upljiv*, ko opozarja na nevarnost popravljanja folklornih pesmi, četudi z dobrim namenom [Krek 1873b: 107].

Njegov »srečnejši naslednik« Karel Štrekelj⁸ je sprejel večino Krekovih redakcijskih smernic, popolnoma pa je odklonil a) Krekovo mitološko smer; b) predvideni primerjalni aparat *kot prezamuden ali celo neuresničljiv*; c) *predvideno prekrajanje zapisov v 'sedanjo pisovno slovenščino'*, saj kritična izdaja tega ne dopušča [Merhar 1964: 126]. V boju z moralističnimi ozkosročneži pa je Štreklja ovirala navezanost na Krekovo kompromisno stališče.⁹

Leta 1886 je Štrekelj Slovenski matici predložil, da bi nadaljeval prvotno Kreku zaupano skrb za izdajo narodnih / ljudskih / folklornih pesmi. V »Prošnji za narodno blago« [Štrekelj 1887] je javnosti razložil svoj načrt in jo povabil k sodelovanju. Na koncu je vljudno omenil Krekovo *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte* in »Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesmi«: *tam izrečenih načel hočemo se z malimi premembami držati tudi mi* [Štrekelj

⁸ Š. je pripravil za tisk 14 snopičev, po njegovi smrti je delo nadaljeval Joža Glonar (SBL I, 222) in ga z dvema snop. kompromisno zaključil; zaradi gmotnih težav SM so ostali neizdani Dodatki k vsem zvezkom, zaradi prevelike zahtevnosti po Š-u zamišljenih kazál je Glonar sestavil in objavil le Kazalo začetni verzov; v Uvodu v 16. snopič je podrobno opisal in ocenil Š-evo delo. [SBL III 1960–1971: 695]

⁹ Sledil je Krekovi formuli, da je v zbirki upoštevano le gradivo, ki *duševne vrednosti narodove ne omadežuje* [Merhar 1964: 139, v opombi].

1887: 632]. Podobno kakor Krek je še zagovarjal produkcijsko teorijo slovstvene folklore. Zato v zbirko ni sprejel sfolkloriziranih pesmi, česar zaradi nedodelanosti načela ni mogel dosledno izpeljati. Kakor Krek je – z majhnimi omejitvami – pri izbiri zavrnil estetsko in moralistično načelo, toda kljub temu je opustil veliko ljubezenskih pesmi zaradi Matičine cenzure in odpora duhovništva in drugih. Kadar je moral svoja stališča argumentirati, se je rad skliceval na graško avtoriteto: »*Moralna statistika nam mnogo uzrokov pogube npravnosti našteva, a še nikjer nisem med temi uzroki dobil navedeno: čitanje narodnih pesmi.*« Tako pravi po mojem mnenju dobro profesor Krek v *Listkih IV. 138* [Štrekelj 1895–1898: VII].

Krekov koncept pa je spremenil v naslednjem:

a) Krek je predvidel primerjalni aparat iz celotnega slovanskega sveta in v skladu z mitološko zasnovo zbirke ob tem upošteval tudi slovstveno folkloro v prozi. Štrekelj se je razumno omejil na urejeno in za znanstvenika uporabno izdajo besedil folklornih pesmi.

b) Krek je nameraval besedila natisniti v tedanji knjižni slovenščini in je dopuščal filološke popravke; toda pri tem bi bilo zelo težavno določiti upravičene meje. Štrekelj se je odločil za čim večjo zvestobo izvirnikom: popravil je le očitne napake zapisov ali tiskov, na kar je opozoril v opombah pod črto.

c) Zanesljivo na Kreka merijo besede:

Nekateri bodo pogršali v razvrstitvi podrobnejših pododdelkov, recimo 'izvirne narodne', 'mitologične', 'prvotno zgodovinske' itn. Toda določiti, kaj spada med te, kaj med one, to bi bilo mogoče (ako sploh mogoče!) še le po dolgotrajnih preiskavah, ki se niso pri nas še niti začele. [Štrekelj 1895–1898: XI]

č) *Tudi ni več mitologično to, kar se je štelo za mitologično pod tako naslovljenimi oddelki drugih slovanskih zbirek?* nadaljuje Štrekelj. *In kaj je danes res 'izvirno narodno'?* [Štrekelj 1895–1898: XI]. Tudi v tem se vidi Štrekljevo razhajanje s Krekom. V bistvu gre za prikrito, toda jasno odpoved metodam 'mitološke' šole. Glonar dobro ugotavlja, da se v tem Štrekljevem načrtu v primerjavi s Krekovim ne kaže samo razloček v *psihičnem ustroju obeh mož, ampak tudi napredek v umevanju narodnega blaga in njega znanstvene porabnosti, kakor tudi napredek v pojmovanju filoloških nalog in njim primernih metod* [Glonar 1923: 23].

Ob izidu 8. snopiča pesmi leta 1904 je Aleš Ušeničnik [1905] z vso resnobo pokazal na notranjo razcepljenost Štrekljevih izhodišč, saj je sicer kot znanstvenik

sklenil v znanstveno edicijo sprejeti le vse one pesmi, »ki ne omadežavajo duševne vrednosti narodove« in ko je dokazoval, da so »slovenske narodne pesmi popolnoma nedolžne«. S tem je – pravi Ušeničnik, in po pravici! – Štrekelj sam »zapustil svoje znanstveno stališče.« [Glonar 1923: 42]

Glonar s historične perspektive bistro ugotavlja, da je omenjeni filozof s tem *nevede odkril tragično krivdo Štrekljevo, ki tiči v tem, da je skušal v kolikor mogoče veliki meri ohraniti znanstveni značaj svojemu delu s tem, da je dajal javnosti neznanstvene koncesije. V ta namen je bil dobesedno prevzel »moralistično« formulo, po kateri bi se naj pesmi za publikacijo izbirale, ki jo je davno pred njim za časa*

Marna formuliral Gregor Krek, sprejel pač zato, ker je bila že od Matice sprejeta in aprobirana! Poslej je iz tega izhajala zanj bridka naloga, da jo spravi v sklad z znanstvenim značajem, z znanstveno metodo in znanstvenimi potrebami svojega dela. [Glonar 1923: 42]¹⁰

PROZNA FOLKLORA

S primerjavo po Gašperju Križniku zapisane *pravljice* z bosansko in z *enako pripovedko v srednjeveškem slovstvenem spomeniku »Gesta Romanorum«* dokazuje, da je tudi na Slovenskem nekaj obstajala podobna pripoved veliko bolj dodelana in jo je treba uvrstiti *med redko število starih kulturnozgodovinskih, natenčniše pravnozgodovinskih pripovedek* [Krek 1873b: 129]. Ima velike načrte:

Po tacem primerjanji slovenskega ustnega slovstva z drugimi, se bode pokazalo, kaj ima slovenski narod z družimi narodi lastnega, kaj je njemu samemu prištevati in kaj si je v poznejših časih od svojih sosedov izposodil. Z naučno porabo vsega gradiva pa bom skušal kolikor toliko pripomoči onim, katerim bode naloga, nam spisati slovensko kulturno zgodovino. [Krek 1873b: 130]

LITERARJENJE

V članku o napotkih za zbiranje in izdajanje pesmi se Krek ustavi ob verznihi besedilcih (po Kreku *drobiž*), za katera sumi, da niso folklorna, in jih po folkloristični sistematiki uvrščamo med literarjenje.

Ne le, da so v estetičnem oziru skoro brez veljave, posvetijo še prav rade v take oddelke narodovega življenja, kjer je figovega peresa najbolj treba. Nazori, ki so tu izraženi o družinskih, človeku svetih rečeh, dalje o predmetih, kateri so govorici navadno nepristopni itd., so tako surovi, da me obhaja misel, da niso narodova lastnina, ampak proizvod tiste pesniške šole med Slovenci, ki je s svojim duhom zakrivila pesni, katerih se pri nas na cerkvenih shodih in po božjih potih kot navržek na vsakovrstne slaščice prilepljene največ spravi med čitajoči kmečki svet. [Krek 1873b: 99–100]

Gre za napise, ki so se v tej zvezi še danes ohranili na lectovih srčkih in drugem podobnem pecivu.

¹⁰ *Matičina cenzura je obsodila in vrgla iz Štrekljeve publikacije pesmi, ki so prebile predmarčno cenzuro in pri 15. snopiču n.pr. zahtevala, naj se v tekstu neka splošno znana in vseskozi nedolžna slovenska beseda nadomesti ali s tremi pikami ali vsaj z začetnico in dvema pikama, takole: '...' ali 'r..!«* [Glonar 1923: 43].

MITOLOGIJA

Kritični Janez Trdina je v Krekovem času zapisal: *Kar koli je na svetu znanosti, stoji do zdaj, izvzemši geologijo, na najbolj kilavih in šibkih nogah slavjanska mitologija* [Trdina 1957: 381]. Janez Logar sodi, da Trdina polemizira s prizadevanji avstrijske in nemške pa tudi naše domače etnografije, katero je zanimala bolj prastara mitologija kot pa življenjske prilike, ustno izročilo, verovanja, navade in običaji ljudstva v sodobnosti [Logar 1957: 432].¹¹ Trdina je sicer tudi sam ugotavljal, da *narodna poezija propada in umira* [Trdina 1957: 116], je pa v smislu slavjanofilskih prizadevanj pokazal tudi na še vedno živo tvornost sodobnega slovenskega ljudstva, na znanstveno pomembnost in lepoto novejšega ustnega slovstva [Logar 1957: 432–433].

POJASNJEVANJE POJMOV (ETIMOLOGIJA)

Po Kreku sta iz staroindijskega¹² korena *mâ* nastala tudi staroslovansko *mъmati*, *mъmlja* in grško μιμίω, μιμαεω, *idr.* Iz stranske oblike omenjenega korena se je razvil koren *mû* (= zvoněti, govoriti), iz katerega izpeljuje grško besedo μῦθος, *mythos*, s prvotnim pomenom beseda, govor, polagoma pa je pridobila tako samostalniško kot pridevniško pomen »bistvenost«. To, po Kreku, popolnoma ustreza predzgodovinskemu nazoru o mitičnih bitjih. Šele pozneje naj bi z njimi mislili naravne pojave, ki jih je človek pobožanstvil, kar da je bilo povsem v nasprotju s prvobitnim človekovim mišljenjem. Navedeni pomen μῦθος je pri starogrških piscih glavni in splošen in le polagoma se je razvil v smislu, v kakršnem ga je razumel njegov čas in ga je imel tudi Platon in drugi [Krek 1872b: 172].

V staroslovanščini je za besedo μῦθος v njenem drugem pomenu obstajala basnъ, (staroindijski koren < *bhâ*, zend?, *bâ*, grško φα (= splendere), podaljšani koren *bhâs* v istem pomenu, deloma *bhaš* (= loqui/). Kakor izpričuje glagol *bajati*, staroslovanski koren *ba* vsebuje tri pojme: *loqui*, *incantare* in *mederi*, ki so glede na razmere v prvotni družbi nekako povezani. Prvotno preprosto zdravljenje je namreč obstajalo v tem, da je *mrmral zdravnik usakovrstna zarotovanja, o katerih je bilo ljudstvo prepričano, da imajo zdravilne moči v sebi* – verovanje, ki je bilo med Slovenci ponekod tedaj še živo [Krek 1872b: 172].

Da beseda vsebuje več na prvi pogled nezdružljivih pojmov, je v jeziku naravna stvar, pravi Krek, in želi s tem poudariti, da slovanščina ni manj vredna od drugih jezikov. Iz korena *bâ* + pripona *snъ* (enaka s staroindijsko *ni*, staroslovansko *nъ*) je nastala beseda *basnъ* (kakor *pěsn* < iz korena *pě* + pripone *snъ*). Krek v nadaljevanju dokazuje njeno sorodnost z ustreznim

¹¹ *Pri nas je te vrste arheološko etnografijo diletantsko gojil Davorin Trstenjak, znanstveno zanesljivejše delo v tej smeri pa je opravljal docent graške univerze dr. Gregor Krek. Ta je leta 1869 objavil odlomek iz svojih akademskih predavanj pod naslovom »Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie« (Wien 1869), odlomek iz tega spisa pa je v slovenskem prevodu izšel tudi v »Zori«. [Logar 1957: 432]*

¹² Čeprav je v naslovu navedenega vira že uporabljeno danes splošno sprejeto ime: indogermanski jeziki, ga Krek morda ne uporablja zaradi načelnega stališča do Nemcev.

indijskim, grškim, latinskim in drugim besediščem, na primer: staroind. *bhân* = loqui, gr. φάδζω, φήμί, φάτις, φήμη, lat. *fâri, fâma, fâbula*, iz česar izpeljuje slovenska pojma *sveteti* in *govoriti*, npr. v besedni zvezi *mu je posvetil*, čeprav imamo v mislih govorjenje, dokazovanje z živo besedo. *Basnъ* je bilo že našim pradedom μῦθος, *fabula* pa μαγεια *incantacito*; *basnosloviti jim je bilo* μυθολογεῖν, *fabulari, basnoslovъ* μυθολογος, *mythologus* in *basnoslovije* μυθολογία, *mythologia*. Od tod zagovarja, da bi se namesto v tehničnih izrazih raje praktičnejšega in od najomikanejših narodov rabljenega načela za *mythologijo* vzeti domači, že v staroslovensščini poverjeni izraz: *basnoslovje* [Krek 1872b: 172].

Primeri Krekove rabe tega izraza: *Precej zgodaj utemeljeni, so ostali edino merodajni tudi naslednjim grškim pisateljem, ki so se z basnoslovjem ukvarjali... jih je, bi djal, v basnoslovji* [Krek 1872b: 174]. Vendar pozneje uporabi že današnji izraz:

ni bilo bajeslovju koristno, da se je navrhovabila obilica mnenj o tem, predno je bilo moči je postaviti na strogo znanstveni temelj in vzlasti mythologeme vsestranski primerjati po znanstvenih načelih. ... Tako početje kuje orožje proti sebi samemu in ustreza nehote onim, katerim so narodne priče lastnina zgolj enega naroda in tudi v njem brez kakeršne koli bajevne vsebine. [Krek 1882a: 174]

KREKOVO PRIZADEVANJE ZA POZNANSTVENITEV SLOVANSKE FILOLOGIJE V ŠIRŠEM SMISLU

Krekovo pravo področje v slovenski znanstveni publicistiki je bilo presajanje njegovih v nemščini pisanih dognanj in iskanje slovenskih motivov za slovansko mitologijo. Tako je svoje delo Ueber die Wichtigkeit... okrajšano objavil kot »Važnost ustnega slovstva... kot izvirnik basnoslovju« (Zora 1872), poskušal vmes nadaljevati z nadrobniimi študijami v Jagićevem Arhivu (Beiträge zur slavischen Mythologie I. Veles, Volos und Blasius, 1875). [Novak 1986: 202]

Čeprav so res na mesto poganskih bogov prišli svetniki, ki po lastnostih ali celo po imenu spominjajo na prejšnje bogove [Krek 1881a: 60]¹³ in kljub zunanjim glasovnim podobnostim (npr. tudi Veles-Volos-V/Blasius), po Kreku ni mogoče dokazati sorodnosti. Jagić ni bil naklonjen mitološki smeri, zato poslej Krek v *Archiv für slavische Philologie* ni več objavljaj. Objavljaj je v *Kresu* (1881–1886) in sodeloval pri njegovem urejanju.

Ali še drži Krekova trditev iz razprave »Kres«, da *narodoznanstvo* ugotavlja, da sonce izredno spoštujejo in obožujejo povsod, *razun narodov na ozemlji vročega ali tropičnega pasu naseljenih* [Krek 1881a: 56]? Slovani so se zavedali vpliva sonca na naravo, živali in človeka

¹³ Toda pri tem je treba biti previden, saj si na primer krst in kres nista v sorodu, kakor kdo misli [Krek 1881a: 56]. V 20. stoletju je razmerju med poganstvom in krščanstvom najbolj sledil Niko Kuret, gl. npr. njegovo *Praznično leto Slovencev*, 1965–1971.

samega. Ostanek njegovega češčenja je kres [Krek 1881a: 57], (*točniše krês, ker ima staroslov. krjasa*), *kteremu je v bajeslovnem koledarji odmenjen še danes večer pred sv. Ivanom krstnikom, a ne le pri nas Slovencih, ampak tudi pri bratih nam Hrvatih (kres, kris) in Srbih (krijes) ter z drugim imenom v široširnem slovanstvu in še daleč čez meje njegove* [Krek 1881a: 49]. V uvodu opozarja na pomen šega, ki pogosto pomagajo osvetliti in pojasniti staro kulturno zgodovino. Navaja različna imena za kres *pri posameznih slovanskih plemenih* in označuje bistvo te šege. Odločno zavrača tiste, ki hočejo v kresu iskati in najti krščanski vpliv in dokazuje na podlagi jezikoslovja in bistva te šege, da kres s Krstnikom nima ničesar opraviti, temveč da je v zvezi s starim poganskim češčenjem [Pirnat 1900a: 151–153]. Povzema, da so si južni Slovani tudi tu povsem sorodni (primerja Srbe, Hrvate, Bolgare). Nato preide k Rusom, Poljakom in Čehom [Krek 1881a: 50–51] in še širše:

Odveč bi bilo na tem mestu spuščati se v podrobnosti, in zadostuje, ako povemo, da imajo ali so imeli ne le Litvani in Lotovci, ampak tudi Germani in Kelti ter romanski narodi svetkovino čisto našemu kresu podobno. Da se v tem skladajo z nami celo nekteri narodi in narodiči velikega turanskega debla, omenjamo ravno tako le mimogredoč, kakor nas ne zanima odveč, da imajo nekaj podobnega izhodna ljudstva, osobito Semiti. Večje vrednosti pa je, kar se nam poroča v tem oziru o Thrakih, Rimljanih in Grkih. [Krek 1881a: 51]

Kres je prištet k najstarejšim domačim praznikom. Od zelišč, ki so povezana s kresom, je pri Slovencih znana le praprot [Krek 1881a: 50], ki ji Slovaki in Ogrski Slovenci pravijo perunov cvet [Krek 1881a: 59]. Za slovenski pregovor *O kresi se dan obesi* najde Krek primerjalno gradivo tudi v drugih slovanskih jezikih [Krek 1881a: 57].

Pač pa dvomi, da bi bilo skakanje čez ogenj na kresni večer kresna šega:

Da mladi ljudje po Slovenskem čez ogenj skačejo in jim starejši prorokujejo srečno ali nesrečno življenje, – je samo na sebi spomina vredno, ali nobenih podrobnostij se nam ne pove, iz katerih bi mogli sklepati, koliko se sme in mora ta šega samo kresna imenovati. Slutiti pa nam je po enakih navadah slovanskih (osobito Malorusov) in sorodnih narodov, da je bilo to nekdaj tudi v zvezi z ženitovanjskimi običaji, združenimi s poklanjanjem in darovanjem (v Malorusih danes petelin) kresnemu solncu. [Krek 1881a: 58]

Razprava »Polyfem v narodnej tradiciji slovanskej« je odlomek iz njegove znamenite knjige. Po njegovo *tradicionalnem slovstvu* sodeč se je prepričal, da se je snov o Polifemu ohranila pri Srbih, Rusih in Ukrajincih, in sicer tako, da je srbska bližja starogrški kot sta ji ruska in ukrajinska, ki pa se med seboj posebno ne razločujeta [Krek 1882a: 47]. Krek zanika, da bi bil enooki Polifem rezultat ljudožerstva in proti zgodovinski razlagi po njegovem govori tudi dejstvo: *Enookih ljudij npr. arjoevropski narodi gotovo tudi nikjer niso videli in vendar je takih bitij v njihovih bajevnih tradicijah*. Tega po njegovem ne bo potrdil tisti, ki se je nekoliko natančneje bavil z raznoličnimi bajeslovnimi nazori, v katerih si je prostonarodni

um postavim domišljal v človeške ali živalske podobi velikanske prikazni na nebu in v prirodi [Krek 1882a: 170].

Kreku je bližja mitološka razlaga o enookem velikanu, ki da je učlovečen hudourni oblak, katerega junak (Odisej) obvlada z zvijačo. To bi pomenilo, da se razlije zaradi bliska. Toda Krek daje v pretres še drugo možnost – na podlagi dejstva,

kako često je v najstarejših tradicijah oko symbol solnca in dalje pomislimo, kako važno je v naši pravljici, da se velikanu oko iztakne, da oslepi – se mu ne bomo čudili, komur je v njej izražen solnčen mythos. Po tem nazoru je orjakovo oko solnce in on sam nebeški orjak s solničnim očesom. [Krek 1882a: 173]

Orjak žene zjutraj ovce (= svetle oblake) na pašo in je prižene zvečer v svojo temno pečino (= večerno nebo), pred katero postavi ogromno ploščo (= oblo zabajajočega solnca). Oslepi pa v nevihti in je njegovo rjovenje grmenje nebeško. [Krek 1882a: 174]

S tem smo izrekli, da ima tudi naša priča bajesloven zmisel t. j. da jo je prištevati onim starinskim pripovednim snovem, v katerih so izraženi prvotni človeški nazori o prirodnih ali nebeških prikaznih in dogodkih. Kakšen zmisel pa jej je lasten, mogoče je določiti le z znanstvenimi sredstvi primerjalnega bajeslovja in naj bodo vsaj nekatere opazke o tem kočljivem predmetu kratki konec našemu sestavku. [Krek 1882a: 170–171]

Krek se na koncu razprave s kritično pripombo ograjuje od številnih zgolj na videz mitoloških razlag, še preden jih je bilo mogoče postaviti na strogo znanstveni temelj in vzlasti mythologeme vsestranski primerjati po znanstvenih načelih. Diletantski pristop ga moti predvsem zato, ker s tem tudi mitološka teorija, katere privrženec je, izgublja zaupanje in je voda na mlin njenim nasprotnikom: *Tako početje kuje orožje proti sebi samemu in ustreza nehoté onim, katerim so narodne priče lastnina zgolj enega naroda in tudi v njem brez kakeršne koli bajevne vsebine* [Krek 1882a: 174].

V nemški pesmi o Hildebrandu¹⁴ in njej sorodnih različicah je bistven boj med očetom in sinom (od slovanskih različic v ruskih,¹⁵ v starogrški, staroperzijski, irski, francoski in drugod), ki se v mlajšem tipu prenese na boj med bratoma [Krek 1883: 265]. Ob dodanih srbskih in bolgarskih variantah opozarja, da se razločujejo od drugih po tem, da si brata nista nasprotnika zato, ker po naključju eden drugega ne pozna, ampak ker ima *samopašne* namene [Krek 1883: 272]. Ena od teh pesmi se po Krekovem prepričanju v poglobitnih potezah popolnoma ujema z odlomkom o Sundi in Upasundi *indijskega spomenika, Mahâ-bhârata* [Krek 1883: 274]. Sicer večjih analogij med kako *staroindijsko in slovansko epično pripovestjo* dotlej še ni zasledil. Tudi ta malenkost mu zadošča za vztrajanje v mitološki teoriji in njegovo kljubovanje migracijski teoriji:

Vedno sem in bodem zagovarjal sorodnost narodne tradicije v arjoevropskih narodih, in

¹⁴ Je s Hildebrandom kaj v sorodu žirovska Halabudra?

¹⁵ V ruskih ponekod stopi na sinovo mesto hči.

evo zopet nov donesek za tá nazor. Da bi srbsko-hrvatska pesen iz starodavne Indije¹⁶ bila prišla na obali Adrije, je prav tako malo verjetno, kakor da jo je zanesel med neuki narod kakor učenjak dobivši jo v Mahâbhârati samem. Poslednje ni možno, ker je dobrih sto let prej bila pesem že zapisana iz narodovih ust, nego li je indijski ta spomenik došel v Evropo. Da bi jo pa bil slučajno kdo stoprav danes objavil, javaljne bi se jih našlo učenih mož, ki bi jej pristnost odrekli ali vsaj nje snov proglašali za izposojeno. [Krek 1883: 275]

Ozadje za táko Krekovo stališče je njegov slovanski ponos, kot romantiški ostanek nekdanjega pesnika, kar je Kreku znanstveniku¹⁷ morda v napoto:

Tudi jaz učim, da ni vse domače, kar se nahaja v tradicijalnem slovstvu slovanskem, ali nikoli se ne bodem vzpel do nekterih (in med njimi osobito slovanskih) učenjakov mnenja, da imamo le mrvico svojega, vse drugo pa da je tuja poplav. V tem toliko važnem kolikor kočljivem vprašanji vodi me opravičeno načelo, da je primernejše posamnim arjoevropskim narodom prisvajati preveč nego li premalo duševne samostojnosti. [Krek 1883: 275]

ZASTOPNIK MITOLOŠKE ŠOLE

Gregorju Kreku se rado na pamet očita mitološka teorija. Vendar manjkajo utemeljitve, v čem je njena šibkost. V zvezi z njo je treba premisliti nekaj neprimernih formulacij, npr., da je bil Gregor Krek še pravi otrok romantike in se je zato nagibal zlasti k razpravljanju o slovanskem bajeslovju. Ne zato, ker je bil otrok romantike, pač pa, ker je bil zadolžen za celotno slovansko filologijo, je razpravljal o slovanskem bajeslovju. Posebno priljubljena je degradacija Kreka v pričo Karla Štreklja¹⁸ in Matije Murka¹⁹ (kakor da ne bi prav on pripra-

¹⁶ *Utegnolo bi se mi očitati, da ne poznam dovolj literature različnih proizvodov o boji očeta s sinom, ker nisem gore uplel méd-nje neke ciganske pesmi, ki je zagledala 1880. leta beli dan. Cigansčina spada med indijska narečja in posebno dobro došla bi torej takšna inačica ter bi z iransko o boji Rustema s Sohrâkom zastopala azijski oddelek arjoevropske pesniške tradicije. ... Ciganska pesen opeva uprav iz ciganskega prirojenega nagona vzrastlo cigansko dejanje, koje niti s tem ne udobi nikakšnega tragičnega bleska, da je morilec umorjenemu sin. O boji se sploh ne more govoriti, kajti sin umori očeta zavrtno. Prav tako se ne poprašuje po imenu in rodu, dasi je povsod drugod baš to vzrok bojevanju. S kratka, naj ogledujem pesen s ktere strani koli, nikjer mi ni moči ugledati niti jedne značajne črte, ki bi mogla spominjati na nemško pesen o Hildebrandu in njene sorodnike. Ne iščio soglasja, kjer ga ni. Tudi ne recimo, da se je ciganska pesen morda na bregovih Gange (staroind. Gangâ) rodila, kajti kdo more dokazati, da pesen baš o tej reki govori? Pa naj bi se zares o Gangi govorilo, kljubu temu je vendar lahko pesen za stoletja in stoletja mlajša. Starinskega ali sicer uvaževanja vrednega ta uborni proizvod nima ničesar. [Krek 1885: 111–112]*

¹⁷ O pomenu Kreka za znanstveno preučevanje folklornega gl. Fikfak 1999.

¹⁸ *Prepričanja, da poleg jezika naroda nič bolj ne označuje kakor duševno blago, je bil tudi Gregor Krek, ki pa je bil za razliko od Štreklja še do določene meje pod vplivom romantičnega mitologizma, česar pri Štreklju ni več čutiti. Seveda so pozneje Štrekljevo delo oblikovale izkušnje pa tudi razvoj vede, kar se kaže v rezultatih, ko je pri njegovem delu historičnogeografska primerjava kmalu prevladala psihološki moment. [Kropej 2001: 92]*

¹⁹ *To se je Murku samemu upiralo: Ne bi tega omenjal, ako se to ne bi bilo zgodilo še z druge strani in ako se ne bi bil lani v enem naših dnevnikov napadal in poniževal Krek, da se povzdigne prof. Štreklja. Tega*

vil formalnih možnosti, da sta se sploh lahko uveljavila kot znanstvenika in univerzitetna učitelja). Krekove študije so res polne primerjalnega folklornega gradiva, vendar v tem še ni nič romantičnega. Spremljajo jih številne jezikoslovne primerjalne in prevojne analize, kar tudi ni nič romantičnega. Pač sem in tja uide s preverjanja možnih poti interpretacija in pri tem pogosto prestopi meje slovanske filologije. Pri tem mu zaradi pomanjkljive izobrazbe več ne moremo slediti.

V načrtu predavanj Kreka skrbi, kako predstaviti slovanski mitološki sistem, saj manjkajo v ta namen neoporečni dokazi in treba bi bilo zbrati še veliko gradiva, *da dobimo fiziognomije božanskih likov, ki bi omogočile dokončno izgradnjo slovanske mitologije* [Dolenc 2001: 45]. Zato ni odveč vabilo za sodelovanje na terenu: *Marljivim nabiranjem tega dušnega blaga vtegnemo po časi stvariti poslopje, sebi na čast, národu v slavo in učenosti v napredek* [Krek 1872b: 171].

Stališče Gregorja Kreka v zvezi s pričujočo témo najočitneje izpoveduje naslov njegove razprave *Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie* iz leta 1869. Vsebina tega spisa je jasno razvidna iz njegovega naslova [Pirnat 1900a: 151]. V posodobljenem prevodu bi se glasil: *O pomembnosti slovanske slovstvene folklorne kot vira za mitologijo*. Ob drugih kulturnozgodovinskih pojavih je prv/otn/a veja besedne umetnosti izredno pomemben vir na tedanji stopnji raziskovanja mitov. V začetku obravnava dotedanje smeri v razvoju mitologije sploh: *Početek učenejšega tolmačenja mythov je pa vendar tudi precej rano opaziti in je v ozki zvezi z razlaganjem tako imenovanih Homerovih pesmi* [Krek 1872b: 172]. *Iz navedenega se da povzeti, da je bil način tomačiti mythe v Grkih troj: etični, simbolični, oziroma fizični in zgodovinski*. Nato kritično obravnava aleksandrinsko šolo, saj da niso imeli svojega filozofa, ker pa je *vsak nazor tolmačenja mythov v ozki zvezi s filozofičnimi raziskavanji, ... jih je, bi djal, v basnoslovji sama kompilacija in parafraza brez samostojnega mišljenja in globlje razumnosti predmeta* [Krek 1872b: 174].

Nato se obrne posebej na tiste slaviste, ki se kritično poglobljajo v sodobna vprašanja o nastanku, razvoju, preoblikovanju mitov. Posebno poudarja pomen primerjalne mitologije, ob kateri omenja Afanasjeva,²⁰ Brála, Buslajeva, J. Grimma, Kuhna, Mannhardta, M. Müllerja, Oresta Millerja, Picteta (z lingvističnega vidika), Potta, Schwartzta idr. K temu želi čim popolneje dodati zbirke manjkajočega gradiva slovanske slovstvene folklorne.²¹ Pravi, da je premalo optimista, da bi ne videl, da znanstvena téma, ki jo predstavlja, poleg številnih odličnih pripadnikov nima nič manj nasprotnikov. Je pa tudi premalo pesimist, da bi verjel, da bi dotedanja številna prizadevanja obstoj te vede postavila pod vprašaj [Krek 1872b: 174].

Vzor za njegovo teorijo je zgodovinsko primerjalno jezikoslovje, saj sledi pomembnosti jezika v vsaki sestavini ljudske kulture. Vsak drug vir je zanj revnejši. Niti geologija,

pokojujnik ni potreboval. Kar pa se tiče prof. Kreka, smem, ker tudi meni ni bil naklonjen, tem bolj priznavati, da se je od raznih strani po nepotrebnem in netaktno žalilo njegovo samoljubje, njegova razdražljivost pa je bila že predvestnica bolezní, na kateri je skoro po svoji upokojitvi umrl. [Murko 1912: 531–532]

²⁰ Nanj se veliko naslanja. Morda zato, ker so bila njegova dela v cirilici in je drugi niso znali brati.

²¹ Za tedanji čas je značilno, da se opravičuje, ker citatov v slovanskih jezikih ne predstavlja v nemščini.

arheologija ali zgodovinopisje ne odkrijejo kulturnih razmer *arijskega praljudstva* tako jasno kakor jezik, ki pričuje o tistem času, v katerem je nerazdeljeno *arijsko ljudstvo* [indoevropski prebivalci] – še imelo skupen življenjski prostor in jezik.

Komur so priče sploh kakor tudi bajke (fabulae) v vseh evropskih narodih tuje blago in kdor tedaj vse tako ali vsaj zvečine izvaja iz indijskih izvirkov, češ, da vsem drugim arjoevropskim narodom taki proizvodi niso prvotno bili lastni, bode bržčas tudi našo pričo proglasil za prvotno indijsko. Ne moremo sicer tajiti, da je od ondi marsikaj po raznih potih precej kasno došlo v evropsko narodno tradicijo ali gotovo je tudi, da imamo prav obilo in med vsemi najlepših prič, ktere imajo po vseh evropskih kotih sorodnic dovolj, a se jih v indijskih izvirkih ni dalo zaslediti in se jih menda nikoli ne bode. A ko bi se jih tudi zasledilo, bode treba stopram dokazati, da ni vsaj to in ono prvotno vzajemno blago, ampak da so zares evropski in drugi narodi vse to vzeli na posodo, – in to bode dokazati zopet prav težko in dvojim celo, da je sploh mogoče. ... Takim pričam prištevati nam je tudi pričo o Polyfemu, ki je prav tako po vsej Evropi dobro znana in vrhu tega še čez nje meje razširjena, a v indijskem sloustvu vsaj do zdaj brez analogije. [Krek 1882a: 169–170]

Čeprav nasprotuje indijski teoriji, se primerjalno pogosto sklicuje na indijske vire. Ob indijskih Vedah in študijah o njih predstavlja lingvistično paleontologijo in avtorje, ki so ukvarjali s to problematiko in z vprašanji o razmerju med apelativi (samostalniki) in atributi (pridevniki), sinonimijo in polinonimijo v bistvu poseže v filozofijo jezika.²² Sanskrt osvetli marsikaj nejasnega v indoevropskih jezikih. Če imamo pred očmi jezikovno zgradbo, se je treba ozreti na njeno glasovno in formalno strukturo, s tem da je ezoterično raziskovanje povezano z eksoteričnim. To pomeni, da pojavov nekega jezika ni mogoče osvetliti iz zgradbe zgolj tega [Krek 1869: 10]. Če s primerjalno metodo ugotavljamo, da arijsko praljudstvo povsod poseduje enoten religiozni sistem, je nujna posledica, da so bili jezikovni odnosi pri večini arijskih ljudstev enaki, kar drži samo, če je za posamične besede v teh jezikih ne samo isti koren, ampak tudi pripona. Taka besedna analiza, ki naj določi tudi pomen korenov, je zanesljivo sredstvo v tej temni plasti [Krek 1869: 11]. Nato se obsežno posveča pojmu Bog/bog. Tudi Slovani nimajo zanj vsi enake besede [Krek 1869: 11–20]. Nekateri jeziki, sploh v provincialnih besediščih (tj. narečjih), ohranjajo v svojih oblikah posebne *konservativizme* in take jezikovne omejitve so pomemben prispevek k raziskovanju mitov (npr. Perunja vas, Perkunji vrh < Perun). Jezik je torej za obravnavo mitov brezpogojen

²² Sinonimi, ki vsi izrazijo iste pojme, toda vsak z različnim atributom, iz česar je jasno, da ima več bogov v več jezikih redko isti pomen, čeprav imajo isto bistvo. Če pa ima več pojmov isto atribut, zadržijo jezikovno ista imena, s čimer se v jeziku razvije polinonimija. Tako je v vedah zemlja urvî (daljna, dolga), prithvî (široka), mahî (velika) z več imeni, katerih Nighantu 21 omenja. Teh 21 besed za zemljo v vedah bi bile sinonimi, toda vsaka od njih ima še svoj dodaten pomen. Prithvî ne označuje zgolj zemlje, ampak tudi nebo in svit/somrak. Mahî se prav tako uporablja za kravo in jezik kot za zemljo. Od tod postanejo zemlja, reka, nebo, somrak/svit, krava in jezik homonimi. Veliko teh metafor je pozabljenih, veliko korenov je zašlo/propadlo in od tod so miti zatemnjeni. [Krek 1869: 10].

[Krek 1869: 20]. Metaforizacijo kot eno najbolj ustvarjalnih jezikovnih lastnosti še danes uresničuje moderni poetični jezik [Krek 1869: 52].

Po vsem tem je morda jasneje, kaj pomeni, ko Krek, pri *tradicionalni literaturi* – sodobno rečeno: slovstveni folklori – loči njeno formalno stran, kamor šteje jezik, in realno stran, h kateri šteje po vrsti pravljice (*Märchen*) in povedke (*Sagen*), pregovore (*Sprüchwörter*), zagovore (*Zaubersprüche*), vraže (*Aberglauben*), uganke (*Rätsel*) in pesmi (*Lieder*). Čenče / marnje (*Fabeln*) in šale (*Schwänke*) so za mitologijo po njegovem brez pomena [Krek 1869: 7]. Pri delitvi »narodnega blaga« na formalno in realno stran se je Štrekelj oprl na Kreka, zato ne držijo komentarji, ki pripisujejo prvenstvo te delitve Štreklju in jemljejo Kreku, kar je njegovega.²³

Preden želi pristopiti *k realnemu delu v človeških ustih vzdrževanega duhovnega zaklada*, se ustavlja še pri šegah, ki jih seveda ne prišteva k tradicionalni literaturi (tj. slovstveni folklori). Prav tako so lahko govorjene ali pete ali oboje hkrati in v njih je veliko pomembnega za mitologijo. *Ničesar ni, kar ljudstvo poleg jezika in religije, tako trdno ne ohranja, kot šege, ki jih je podedovalo po očetih, katerih odvisnost od stare rabe pride znanosti zelo prav*. Tudi tu je sicer kaj žrtvovano pozabljivosti. Veliko šeg (navad) je izpeljanih iz starih religioznih in mitičnih nazorov, ki so daleč onkraj zgodovine, in raziskovanje spoznava, da je pravilo, kako se, kdor v naravo veruje, srečata čas pomladi in svatbe. Človek se čuti odvisnega od narave [Krek 1869: 21–23]. Tudi v tej zvezi se slovanskega gromovnika Peruna (*Donnergotte*) primerja z indijskimi Rigvedami, v zvezi z nebeško vodo, dežjem [Krek 1869: 25]. Ob Perunu in badnjaku primerjalno pritegne vso slovansko snov [Krek 1869: 25–29].

V nadaljevanju obdela *realno stran tradicionalne literature*. V bistvu gre za predstavitev žanrskega sistema slovstvene folklore glede na njeno uporabnost v mitologiji. Pomembno je, da loči tri žanrske skupine: 1. Prozo (pravljice, povedke, legende), 2. Folklorne obrazce (primerjalna rekla, pregovori, zagovori, uganke, blagoslovi), 3. Pesmi [Krek 1869: 68].

a) Proza. Najprej sta na vrsti pravljica in povedka. Čeprav sta obe v nasprotju z resničnostjo, kažeta do preteklosti marsikaj skupnega. Šele brata Grimm sta pokazala na njun velik pomen za mitologijo. Razložek med njima je poudarjen v stavku, da je pravljica bolj poetična, povedka bolj zgodovinska, toda ne razlikujeta se le v snovi, temveč tudi v načinu prenašanja. Dotakne se Benfeyeve teorije o pravljičah, češ da so vse nastale v Indiji in se od tam razširile po vsem svetu. Mitološka teorija sloni na boju svetlobe s temo [Krek 1869: 33, 35]. Proces zoomorfoze dobi veljavo v živalski pravlji. Primerja francosko in nemško

²³ Vendar pa Štrekleva delitev narodnega blaga na t. i. realno stran ustnega slovstva in na t. i. formalno stran narodnega blaga, priča prav gotovo o njegovi dokaj večji znanstveni usposobljenosti in širokem zastavljanju raziskovane teme, kot velja to za Kreka. Dobro se je namreč zavedal, da je potrebno t. i. narodov duhovni proizvod – oz. realno stran ustnega slovstva nujno obravnavati in razumeti samo v kontekstu z njegovim formalnim ozadjem. Torej, če hočemo spoznati narodovo 'dušeslovje' oz. narod v njegovem bistvu, se ne smemo zadovoljiti le z njegovim ustnim slovstvom oz. duhovnimi produkti, ampak moramo nujno spoznati tudi kontekst – tj. formalno stran narodnega blaga (pri čemer omenja Štrekelj na prvem mestu šege in običaje, šele nato narodno medicino, narodne igre, narodno pravo), s katero se njena realna stran neoddvojljivo prepleta. Tudi v tem se Štreklev program loči od Krekovega. [Kropej 2001: 37]

različico pravlјice o Trnjulјici in od svojih redkih rojakov, ki jih omenja, upošteva Matijo Valjavca [Krek 1869: 40, 43, 45]. V določenih položajih dobi pravlјica poteze legend, iz česar se kaže veliki boj krščanstva s poganskimi idejami [Krek 1869: 40].

Prerokovanja. Kako da mu je motiv dekleta, ki gre na sveti večer o polnoči po vodo, da je tedaj voda kot ogledalo (da bi ugledala svojega ženina) tako ljub, da ga omenja tudi tukaj. Po W. Müllerju se tudi v nemških vražah dogaja enako. To je verjetno zato, ker je to čas božanskosti. Med slovanskimi ljudstvi je razširjena vraža, da čaravnica molze mleko po vrvi. V tej obliki je to verovanje poznejšega krščanstva, v katerem poganski bogovi lahko postanejo dobra bitja ali hudobni demoni. Pod tem vplivom se je razvili sistem vragov in čarovnic, ki pozneje stopijo na mesto bogov, belih žen in vil. Vile so prvotno vodna bitja, ki stopijo iz oblakov. Spet se ozira na indijske Vede [Krek 1869: 58, 59].

b) Folklorni obrazci. Pregovori so za mitologijo delno pomembni. Človek, ki je popolnoma odvisen od naravnih pojavov, skuša v otroškem razumevanju razložiti naravne zakone [Krek 1869: 55, 57]. Pomembnejša so primerjalna rekla, blagoslovi. Marsikaj mitičnega imajo zagovori. Iz tega se vidi, kakšen pomen se pripisuje besedi, če je povezana s šegami [Krek 1869: 57–60]. V ugankah je ohranjen marsikateri ostanek metaforičnega jezika v stereotipih (luna kot kos sira) [Krek 1869: 64–66].

c) Pesništvo. Obravnava ga šele na koncu. Podaja definicijo ljudske /narodne /folklorne pesmi, vendar komentar o tem prepušča glasbeni folkloristiki [Krek 1869: 68]. Mitičnega samega na sebi v njih ni težko najti, če se v njih prepoznajo vplivi tuje ali domače veljavne literature ali če se vanje vključijo krščanski pogledi in namesto poganskih krščanska imena [Krek 1869: 92]. Podrobneje se ustavlja ob kolednicah in spotoma zahaja v mitološko tematiko in k raznim jezikovnim zakonitostim, kot so samostalniki srednjega spola: Bračko, Cvetko, Jenko, Jesenko, Meško, Pečko, Pleško. V slovenščini je srednjega spola tudi sonce, medtem ko je v germanskih jezikih ženskega spola, luna pa moškega: gospa sonce in gospod luna [Krek 1869: 76, 79]. Nato preide k pesmim z mitično vsebino. Kot ime sončnega boga je prišlo do nas Dažbog in je imenovan kot Svarogov sin. O obeh se bere v Ipatijevskem letopisu (navaja po Afanasjevu). Gromovnik Perun je za Svaroga le drugo ime.

Beseda Svarog izvira iz indoevropskega obdobja, svarožič je bil ustvarjen v slovanskem obdobju. Tudi to primerja z grško mitologijo [Krek 1869: 81–86].

Izvleček razprave *Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie* je objavil v slovenščini leta 1872 v mariborski *Zori* z enakovrednim naslovom »Važnost ustnega slovstva (tradicionalne literature) kot izvirnik basnoslovju (mythologiji)« [Krek 1972b: 171–174]. V njej so zgrajeni trdni temelji za njegovo življenjsko delo *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte* (Uvod v zgodovino slovanskih književnosti), ki je izšla prvič leta 1874 in drugič leta 1887 močno razširjena, vendar v temeljnem konceptu nespremenjena: upošteval je le nekatere pripombe Frana Miklošiča.

Načela sočasne mythologične znanosti nam vele pogledati čez meje slovanske in povprašati, ali nimajo razven nas še drugod kaj našemu kresu kupalu ali sobotki podobnega. Pot, po katerem nam je hoditi, je isti, po katerem hodi primerjalno jeziko-

znanstvo, samo da bajeslovna veda ne omeji svojih preiskovanj na narode, po jeziku sorodne, kajti sorodnost mythov je čisto neprimerno širja od sorodnosti jezikov. [Krek 1881a: 51]

Iz njegovih splošnih opredelitev sledi, da izhaja iz *primerjavnega bajeslovja sploh in slovanskega posebej*. Prvi del želi seznaniti sprejemalce z različnimi metodami *razkladanja mythov*, odkar se je *jelo o tem predmetu racijonalno misliti*, do njega dni, *ko se je že utrdil nazor primerjavnega raziskavanja mythov, nazor, edino ugajajoči sedanjim zahtevam vednosti* [Krek 1872b: 171]. Zadnje je zelo samozavestna, kar samovšečna trditev. Ali je morda le prikrito znamenje občutka ogroženosti pred drugo, migracijsko teorijo?

Z njo se Krek spoprijema ob poetični bolgarski tradiciji o ženitvi Sonca z lepo Grozdanko, Slavkino hčerjo, češ *da je bila nekdanj lastnina samo enega naroda in da je še le v zgodovinskem času dospela do raznih evropskih narodov, nekaj po Mongolih, nekaj po Turcih* [Krek 1973b: 126]. Krek se z mitološkega stališča taki podmeni upira:

Morala bi se tedaj pri vseh evropskih národih, kjer jej je le koli sledu, izbrisati iz vrste izvirnih motivov. Da je to mnenje čisto krivo, pokaže ti, da o germanski ne govorim, slovenska in bolgarska priča do dobra, katerim najhujši skepticizem bajeslovnega jedra vzeti ne more. [Krek 1873b: 126]

Drugi del je namenjen primerjalnemu raziskovanju mitov na podlagi slovstvene folklore, ki da ima poleg *kulturno-zgodovinske vrednosti tudi neprecenljivo lastnost, posvetiti v sicer temna svetišča, odpirajoča nam tajnosti bogočastja naši pradedov*. Avtor hoče s tem spodbuditi *k marljivemu nabiranju narodnih slovstvenih, v ustnem sporočilu živečih ostankov študente, ker imajo še ... ključ do narodovega srca ... ker so kri njegove krvi*, saj se občasno še družijo z njim v veselju in žalosti in imajo priložnost osvojiti si *njegove od roda v rod podedovane bisere dušnega imenja*. Skrbi ga izginjanje gradiva, tudi družbene razmere same na sebi ga silijo k propadanju. *V/sak poznejši zarod od prejšnjega veliko manje ohrani narodnih pesmi, pripovedek, pregovorov*. Ne le, ker se zaveda zamude v njihovem zbiranju in podcenjevanja:

Ako je bila in znabiti bode moja razprava uzrok, da se vsaj nekaj teh svetinj pogubljenju reši, je svoj namen čisto dosegla. – Kakor nekdanj iz kathedre, kličem zdaj vsacemu, komur je te imenitne stvari mar, tedaj tudi bralcem Zore: »sberéte izbytky, ukruhъ, da ne pogybneté ničъtože« (Jn 6, 12). [Krek 1872b: 171]

V razvoju človeške omike / kulture imata jezik in mit posebno vlogo: *Brez daru jezika, domovine našega mišljenja, čutil in mdsobnega sporazumljenja ter glavnega sredstva omiki bi se ne mogli pozdigniti nad živali, bi ne bili, kar smo, bi ne bili, kar smo le po jeziku postali*. Zato so ga že stari narodi čislali: v staroindijskih Vedah je jezik božanstvo, med starimi Grki ni filozofa, ki bi ne premišljeval o njem [Krek 1872b: 171–172]. Prav tako zgodaj so se posvečali svoji mitologiji, *kajti enostranski nazor o družih narodih, ktere so barbare imenovali, je stare Grke oviral v primerjavnem raziskavanju jezika, kakor tudi mytha*. Šele krščanstvo je utrlo pot v *primerjavno jezikoznanstvo in basnoslovje*. Že zgodaj so premišljevali o naravi

svojih mitov, in sprva jim je bil predmet nejasen. Apollodor in Dionizij sta z besedo *μῦθος* razumela kot

množino pripovedek, obsegajočih dejanja in osodo osebnih bitij, ki so zastopala predzgodovinsko dobo grške zemlje, v kojem nazoru že ugledamo kesnejši evhemerizem. Da tu še ni sledu istinitih nazorov, ampak se mora vse sukati v čisto zunanjem, bistvenosti ne dotikajočem mnenji, je lahko sprevideti. [Krek 1872b: 172]

20. junija 1874 Krek sporoča svojemu dopisovalcu veselo novico, da je končno izšla njegova *Einleitung*... Izid knjige je zbudil zanimanje znanstvenikov po vsej Evropi in Kreku ponovno prinesel sloves učenjaka [Pirnat 1900b: 262–263].

Mit pomeni Kreku način dojemanja življenja in okolja, ko je bilo le-to še samo narava (zato *Naturanschauung*). Posamične kategorije tega mišljenja imenuje *mitologeme* [Krek 1882a: 174], danes bi rekli raje *miteme*, in njihov nastanek razlaga na temelju jezikovnih zakonitosti *sinonimije*, *polinonimije* (tj. homonimije) in *metaforizacije* [Krek 1887: 521 sl.], pri čemer loči tri razvojne stopnje. 1. teriomorfozo, 2. zoomorfozo in 3. antropomorfozo [Krek 1887: 641]. Ko s teh vidikov razlaga motivacije za nastajanje osebnih imen, upošteva tudi animizem, ne da bi pojav sam tako imenoval. Ob utemeljevanju pomena šeg za ugotavljanje mitičnega mišljenja vidi njihovo bistvo v posnemanju pojavov v naravi, kar danes etnologija razlaga z namenom čaranja po analogiji.

Pri obravnavi žanrov slovstvene folklore največjo pozornost namenja *pravljicam*, v kateri so, kakor povzema po Jakobu Grimmu, kakor koščki razbitega dragega kamna ohranjeni ostanki starega mita [Krek 1874: 216]. Da so se pravljice in povedke v folklornem izročilu tako obdržale, pojasnjuje s tem, da so jih cenili kot božje resnice, njihovo izkrivljanje pa je bilo sankcionirano [Krek 1869: 32]. Po vsebini v preteklost, po obliki pa v novejši čas. Pri razmišljanju o nastanku pravljic se opira na teorijo bratov Grimm, čeprav v posamičnih primerih dopušča tudi možnost sponse: težko je reči, ali na podlagi že pri bratih Grimm nakazanih opozoril [prim. Bošković-Stulli 1978: 294] ali na podlagi Benfeyeve migracijske teorije, h kateri se je pozneje že močno nagibal [Krek 1882a]. Za mitologijo so po njegovem posebno pomembne tiste pravljice, v katerih se razkriva mitično v boju svetlobe s temo [Krek 1869: 33].

V *Einleitung*... Krek izhaja iz pobud, ki jih je J. Grimm razvil v delu *Deutsche Mythologie* (Nemška mitologija) [Grimm 1835], in se strinja s tem, da si je po zgledu tedanjega jezikoslovja tudi mitološka veda prisvojila historično-primerjalno metodo [Krek 1869: 6–7], saj je po njegovem prejšnji, partikularistični študij prinašal sisteme, ki jih je večkrat gradila samovolja razlagalcev. Po Maxu Müllerju, zastopniku biološkega naturalizma v jezikoslovju [Ivić 1969: 38] in prav tako naturalističnega nauka v mitološki vedi²⁴ [Vries 1961: 225], Krek razvija misel, da je treba pri razpravljanju o mitu upoštevati predvsem jezik [Krek 1869: 7, 20]. Po njegovem prepričanju gre za hkratno nastajanje nekaterih kategorij jezika

²⁴ Današnja strokovna literatura pripominja, da so bili njegovi nazori v tej zvezi precej romantično obarvani.

in nekaterih pojmov naravnega duhovnega obzorja. Ni naključje, da imenuje jezik domovino našega mišljenja in poudarja, da sta podlaga za spremljanje razvoja človeške zavesti predvsem jezik in mit, ne da bi prezrl, da *je vsak nazor tolmačenja mitov ozko povezan s filozofičnimi raziskavanji* [Krek 1872b: 171, 174].

Knjiga se deli na več poglavij. Začne se z opisom Slovanov, ki so bili pomemben člen Arijevcev (tj. Indoevropejcev), nadaljuje se z razmišljanjem o Slovanih kot samostojnem ljudstvu, z opisovanjem njihove zgodovine, kulture in šeg. Natančneje popiše slovanski mitološki panteon in šege Slovanov, njihova glavna praznovanja in verovanja. Ko razpravlja o duhovnih lastnostih starih Slovanov mdr. pravi, da je njihov poetični pogled na naravo najprepričljivejša smer za dojetanje slovanskega mita [Krek 1874: 8; 1887: 355]. To stališče se navezuje na Afanasjeva *Poetičeskije vozzrenija Slavjan na prirodu* [1865] in ne taji romantičnega ozadja, ki goji kult narodnosti in folklore, posebno njenih arhaičnih plasti [Bošković-Stulli 1978: 48]. Če pa Krekovo navezovanje na Slovane razumemo le kot ponazorilo (saj sam večkrat poudarja, da mu ne gre le za slovansko mitologijo, ampak za vprašanja mitologije sploh), lahko najdemo v njegovem delu veliko pozitivnega tudi za današnji čas.

Krekovo razumevanje mita in mitičnega se v marsičem približuje sodobnim pogledom na to problematiko, bodisi da gre za njeno stikanje z jezikom, bodisi za razlago mita kot posebne oblike mišljenja. Za ponazoritev samo nekaj vzporednic: K. Heinrich ugotavlja, da je mit pogosto rabljena in velikokrat napačno uporabljena beseda, saj ne označuje le neke snovi, temveč hkrati tudi posebno duhovno stanje [Weimann 1974: 374]. E. M. Meletinski to stanje na arhaični stopnji človekovega razvoja opredeljuje kot sinkretično in ga ima za zgodovinskega in logičnega predhodnika razvitih oblik religije, spoznavno-umetniškega ustvarjanja, filozofskih spekulacij in znanstvenih klasifikacij [Meletinski 1973: 243]. F. G. Jünger sklene svojo razpravo »Mit in jezik« s prepričanjem, da danes vodi steza k mitom samo preko muz in domišljije, in nadaljuje:

Bogstvo domišljije se izraža v izvirnosti besed; ta se ne izgubi. Jezik in mišljenje se ne moreta razločiti. Naj mišljenje problematizira karkoli, ne more napraviti vprašljivega jezika samega, v katerem se pojavlja, ne da bi hkrati s tem ukinilo samega sebe ...

Edini pristop, ki ga imamo do mitičnega, je izvирnost jezika. [Jünger 1973: 878]

C. Lévi-Strauss mit in mitično prav tako vzporeja z jezikom, toda ko razlaga strukturo mitov na podlagi de Saussureove jezikoslovne teorije, njihove strukture avtomatično ne enači z jezikov(n)o, temveč jim prisoja vmesno stopnjo med ravninama *parole* in *langue* [Lévi-Strauss 1977: 215–217, 238]. Obravnava Krekovih proznih žanrov kljub drugačnim izhodiščem in predpostavkam pokaže veliko sorodnega s poznejšimi prizadevanji zgodnjega strukturalista A. Jollesa, ki skuša definirati posamezne preproste oblike na temelju določenih vzgibov jezika. In Jolles ne skriva, da je marsikaj zajel iz romantične tradicije [Stanonik 1981: 342–343].

OCENE KREKOVE NAJPOMEMBNEJŠE KNJIGE

Poleg ocen in poročil o prvi izdaji Krekove najpomembnejše knjige, povzetih pri Janezu Dolencu, ne gre spregledati ocene prve izdaje *Einleitung...* spod peresa Frana Miklošiča [1875].

Krek v vseh svojih delih, ki se nanašajo na razmerje med slovstveno folkloro in literaturo ohranja dvodelno strukturo, tako tudi v drugi izdaji, ki je od prve veliko obsežnejša zaradi številne dodane strokovne literature in dodatnega besedila v opombah.

Najbolj se je o njej razpisal Fran Hubad. Najprej pohvali avtorja za zbrano strokovno literaturo na enem mestu, kar zahteva *ne samo nenavadne učenosti, ampak tudi nenavadne marljivosti* [Hubad 1887: 122]. Avtor meri na *formalno stran ... tradicionalnega slovstva*, ko ugotavlja, da je takih del med Slovani premalo, ker da so *posebno mi Slovenci preveč jezikoslovci in se pečamo preradi samó z oblikami in zabljamó pri tem delu mnogokrat, da je važnejša vsebina, nego oblika*. Toda avtor se tudi zaveda, da je za to področje potrebna samostojna strokovna disciplina, saj nadaljuje:

Seveda nečemo krajšati s temi besedami nikakor zaslug onim možem, ki so dognali trden temelj slovanskemu jezikoznanstvu, saj bi brez tega ne bilo mogoče spisati te knjige; poudarjati hočemo le, da slovnična stroka s á m a z á s e ne zadostuje nikakor terjatvam sedanjega časa, ker nam ona ne kaže ravno najlepšega zaklada narodovega, slovstvenih njegovih proizvodov. [Hubad 1887: 122]

Hubadu je bila druga izdaja *Einleitung...* bolj všeč, ker se Krek v njej spoprijema z nasprotnimi teorijami, kar je razvidno tudi iz obsežnih opomb pod črto, v katerih je natančno popisana sočasna strokovna literatura o slovanski slovstveni folklori.

Kotnik ugotavlja, da knjiga prinaša *važne vesti lingvistične paleontologije in starih piscev o jeziku, zgodovini in kulturi starih Slovanov* (str. 3–473). V drugem delu (str. 477–887) pa *so splošne opombe o slovanski tradicionalni književnosti in njenem odnosu do kulturne zgodovine* [Kotnik 1944: 32]. Poglavji o prvotnem indoevropskem jeziku in na podlagi starodavnih jezikovnih virov predstavljenem življenjskem stilu deloma slonita na nekaterih Krekovih objavah v *Kresu*. Njuna snov je v bistvu jezikoslovna in etnološka s poudarkom na materialni in socialni kulturi [Hubad 1887: 181–183, 309]. Hubad posebej opozarja na Krekovo odklanjanje in popravljanje trditev, ki so Slovanom krivične in jih kažejo v slabi luči. Tretje poglavje je namenjeno procesu jezikovne in etnične diferenciacije Slovanov po odhodu iz njihove skupne domovine [Hubad 1887: 310]. Poglavitni zgib vsega Krekovega poslanstva je enakopravnost Slovanov nasproti germanskim sosedom. Svoje osebno prizadevanje je skušal objektivizirati v znanosti. Med drugim se je upiral takratni splošni nemški hegemoniji z zavračanjem stališč, da so na področjih, ki so jih naseljevali Slovani, že prej bivali Nemci [Hubad 1887: 311]. Osrednje poglavje, ki Hubada pod imenom *kulturna zgodovina* najbolj prevzame, skuša postaviti tristopenjski slovanski mitološki sistem, češčenje bajnih bitij in

se konča z nastopom sv. Cirila, kar pomeni konec slovanske agrafične kulture [Hubad 1887: 375–376].

Šele drugi del knjige ustrezno naslovu podrobneje obravnava *slovansko tradicionalno literaturo*. Skladno s Krekovo standardno razporeditvijo snovi je tudi tokrat najprej na vrsti obravnava pomena jezika za narodovo identiteto in njegovo literaturo.

Literaturi narodovi prišteva tudi vse tradicionalno blago, naj bode zapisano, ali naj še živi v ustih narodovih ... Že jezik sam, ne le v svoji formalni obliki, ampak v svojem pomenu nam je vodilo, katero nam razjasnjuje našo nekdanjost. On nam kaže duševni razvoj naših pradedov v jasni luči, on nam slika stanje njihovo v časih, o katerih nimamo nikakeršnega zgodovinskega spomenika, tako natanko, da nam ni treba boljših svedokov za starodavnost. [Hubad 1887: 437]

Tu postane razvidno, kaj pomeni Kreku delitev na formalno in realno stran – po njegovo – tradicionalnega slovstva. Pri realni strani so zelo poudarjena osebna in krajevna imena, ki pričajo o slovanskem adstratu v grščini in madžarščini, medtem ko imena za leto in mesece kažejo vpliv rimskega astronomskega koledarja [Hubad 1887: 438]. Prav tako je v knjigo vključeno že iz poprejšnjih Krekovih člankov poznano prisvajanje besed po načelu t. i. ljudske etimologije [Hubad 1887: 438]. Ali je res etimologija besede č l o v e k dala Slovencem povod za zgodbo, da *se je rodil človek iz kaplje potu, ki je pal bogu raz čelo?* [Hubad 1887: 438].

Odličen vir za ugotavljanje slovanske preteklosti, za katero ni drugih podatkov, so po Kreku letne šege, v ozadju katerih sta *boj Noči z Dnevom*, *Zime z Letom* (tj. poletjem) [Hubad 1887: 438]. Po strukturi so jim enakovredne pripovedi, ki opisujejo boj

med lučjo in tmino v popolnoma fizični obliki: strašen pozoj požre npr. luč, mladenič (bliskajoči gromovnik) pa razkolje pozaju glavo, da zasveti luč zopet po vsem carstvu. Na višji stopinji razvitka se pa kažejo prikazni že v človeški podobi. Mladenič (npr. Dobrynja Nikitič, Egorij Chrabryj, Persej ali Siegfried) reši devico (luč) iz oblasti pozojeve, ali pa oživi okamenelo devico itd. [Hubad 1887: 439]

S tem preide avtor k *bajkam in pripovedkam* kot najpomembnejšemu viru za *proučevanje narodnega našega življenja*. Hubad nemško *Märchen* (pravljica) po srbsko-hrvaškem zgledu prevaja kot *bajka* (tj. pravljica). Brez pomisleka se strinja s Krekom, ki odklanja po ruskem znanstveniku Stasovu posredovano Benfeyevo, t. i. indijsko teorijo:

Da pisatelj ni mnenja onih, ki hočejo izvajati vse bajke le iz indijskih izvorov, ni treba posebno omenjati: saj je jasno vsakemu mislečemu človeku, da to ni mogoče. Če se sklicujejo privrženci indijske teorije na to, da nahajamo v indijskih pričah toliko jednatic našim slovanskim onim drugih narodov, vendar iz tega še ne smemo sklepati, da bi bilo vse le izposojeno blago, kakor naš jezik ni izposojen, ampak se je razvil po svojih posebnih pravilih, odvisnih od značaja narodovega in od okolnostij, pod katerim živi. [Hubad 1887: 439]

To je Krek pokazal na že predstavljenem primeru Polifema, kar je za Hubada metodološki zgled. *Živalska bajka* (tj. pravljica) je omenjena kot dokaz, kako *kaže zopet jednato človeškega*

duha. Krek in Hubad se namreč strinjata s tistimi slovanskimi in nemškimi učenjaki, *da tu ni misliti na izposojilo, ampak le na vzajemni staroarijski* [tj. indoevropski] *vir, kakor pri jeziku in nam kaže vse to le jednoto človekovega duha* [Hubad 1887: 439].

Iz strnjenege povzetka najboljše Krekove knjige se vidi, da je po svoji zgradbi ostala enaka predhodnim Krekovim temeljnim člankom o pomenu slovstvene folklore za duhovno in socialno kulturo kakor tudi tvarne dediščine naših prednikov, le da je vsaka objava od prve naprej snovno vse širša in vedno bolj strokovno podkrepljena. Proti koncu so prav tako kakor v prvi objavi na vrsti folklorni obrazci (pregovori, obredni obrazci, zagovori, uganke) in končno *narodne pesmi*, ki jim Hubad zapoje pretiran slavospev, kakor ga Krek ni maral. Hubad knjigo priporoča mladini, da se z njeno pomočjo seznanijo s starimi klasičnimi (slovanskimi mitološkimi) junaki in se nauči spoštovati svoj rod. Odtlej se Slovanom ni več treba sramovati pred tujci [Hubad 1887: 440].

Makso Pirnat piše o omenjeni Krekovi knjigi z naklonjenostjo učenca:

Najprej je podana podrobna slika o jeziku, zgodovini in kulturnih razmerah starih Slovanov, sliko, kakršno si moremo ustvariti na podlagi jezikoslovne paleontologije, in naslanja se na poročila, ki so jih zabeležili stari pisci o Slovanih. Pisatelj nas tu vodi v prastare čase, ko so Slovani z drugimi Ariji vred prebivali še v skupni azijski domovini. Potem nam riše v jasnih potezah, kako so se ločili Slovani od prazijskega debla, kako nastopili ko samostojen slovanski narod, pa se kmalu razcepili, prodirali polagoma v sedanja svoja bivališča in postali vsak zase svoj narod s svojo zgodovino in svojim jezikom. Koncem prvega dela nas poučuje o kulturnih razmerah in šegah pri starih Slovanih, opirajoč se pri tem na eni strani na jezikovni zaklad, na drugi strani na izvestila najrazličnejših srednjeveških zgodovinarjev, katerih poročila o Slovanih je z neutrudljivo marljivostjo zbral, znanstveno ocenil in kritično porabil. – Drugi del zavzemajo splošne opazke o slovanskem tradicionalnem slovstvu in njega pomenu za prosvetno zgodovino, posebno še za bajeslovje. Najprej nam tolmači pisatelj formalno stran tradicionalne literature: namreč jezik in šege, potem pa nam v posameznih odstavkih popisuje realno stran tradicionalnega slovstva in sicer: pravljice in pripovedke, pogovore, vraže, uganjke in napoved pesmi. [Pirnat 1900: 185–186]

Karol Glaser ga v svoji *Zgodovini slovenskega slovstva* pravzaprav odpravi na hitro s splošno hvalo in nekaj besedami o že utečeni dvodelni zgradbi knjige: *Po Šafaříkovih Starožitnostih ni izšla nobena knjiga o slovanstvu, ki bi doživela tak sloves, kakor Krekova Einleitung in die slavische Literaturgeschichte. Njena snov je razvrščena v dva dela*. Ne pozabi osupljivo bogate predmetne bibliografije in posebej poudari monografsko obdelavo motivov o Polifemu pri slovanskih in neslovanskih narodih [Glaser 1896: 194, 1985].

France Kotnik se v pregledu slovenskega narodopisja naslanja na Frana Hubada z besedami, da je

Krekova 'Einleitung' najvažnejše delo tičoč se slovanstva in da je bilo sprejeto z velikim zanimanjem. To delo je pokazalo učenjakom naš narod od nove strani.

Strme so opazili, da se jim odpira tu nov svet, novo torišče uspešnega delovanja, da jezikoznanstvo, posebno pa kulturna zgodovina ne smeta in ne moreta prezirati rodu, ki hrani toliko bogastva v sebi. Krekova zasluga je tudi, da se je začelo širiti v krogih učenjakov prepričanje, da pravega znanja o Slovanih ne morejo širiti oni, ki so se peljali po železnici skozi slovanske kraje in pišejo potem doma pri peči debele knjige o narodih, ki so si jih komaj ogledali skozi okno železniških voz, pa niso imeli niti jezika, niti niso imeli potrebne znanstvene priprave za taka dela. [Kotnik 1944: 32]

Sicer Kotnik obžaluje, da so na Kreka preveč vplivali romantični nazori ... preveč se je oziral na narodno slovstvo kot vir, iz katerega je hotel rekonstruirati slovansko mitologijo [Kotnik 1944: 32].

KREK IN NJEGOVI NASLEDNIKI

Vatroslav Jagić

Motiv Blaža izpeljevati zgolj iz historičnih in jezikoslovnih temeljev je po Kreku nedopustno [Krek 1876: 134]. Ta apodiktična trditev v *Archiv für slavische Philologie* na začetku njenega izhajanja je verjetno povzročila, da v reviji poslej ni bilo več zaslediti Krekovega imena. Da Vatroslavu Jagiću za to ni bilo vseeno, se vidi iz tega, da ga ob njegovi smrti ni spregledal in mu celo ob tej priložnosti oponesel tolikšno zvestobo mitološki teoriji, da je prenehal sodelovati v omenjeni reviji, ko je Krek je pri njem, Veselovskem in Brücknerju²⁵ opazil antimitološko smer.²⁶ Vrednost predelave Krekove druge izdaje *Einleitung*... je Jagić znižal s tem, da je pozitivno ocenil samo v njej navedeno literaturo, ki pa da je premalo vključena v delo samo [Jagić 1905].²⁷ Morda prav na take besede meri pisec v *Slovanu*:

Malo je pravih Slovencev, ki bi bili širšemu svetu tako znani kakor dvorni svetnik prof. dr. G. Krek. Njegovo veliko delo je poneslo njegovo ime prav tako v London kakor v Petersburg, v Pariz in Berlin; ni je večje knjižnice, kjer bi ne dobili te knjige. Le fraza je, da je knjiga danes zastarela in izgubila vrednost, če znanstveniki sedaj v tem in onem vprašanju zavzemajo nekoliko drugačno stališče. [Tominešek 1904–1905: 33]

Jagić celo v *Enciklopediji slavjanskoi filologii* Kreku zameri izstop iz njegovega *Archiva*, četudi ga drugače predstavi trezno, korektno, a kritično. V mladih letih da je bil pesnik, sicer pa *prvi znanstvenik v Gradcu*. Kljub temu da Krek ni bil navdušen romantik, je ljubil mitologijo in folkloristiko. Leta 1869 objavil razpravo *Ueber die Wichtigkeit...*, v kateri so mu bile bližje ideje J. Grimma, O. Müllerja kakor T. Benfeya in drugih zastopnikov zgodovinske šole. V tem duhu je napisan »Prispevek k slovanski mitologiji I. Veles, Volos

²⁵ *Krekovim nazorom se upira Brückner, profesor slovanščine na berlinskem vseučilišču* [Glaser 1896: 194].

²⁶ Krek v svojih razpravah na nekaj mestih ošvrkne Brücknerja, Veselovskega samo mimogrede, medtem ko Jagića ne omeni.

²⁷ To se zdaj vleče iz ocene v oceno, ker je zlepa kdo ne gre brati sam!

un Blasius« (1876). Ni nadaljeval, ker mu ni bila po okusu antimitolška smer časopisa. Oklenil se je *Kresa*, kjer so pomembni članki iz jezikoslovja. O Kreku pisali *Dom in svet*, *Ljubljanski zvon*, *Slovan* [Jagić 1910].

Za Krekovo poglavitno znanstveno delo *Einleitung...* iz leta 1874 (osmerka, 336 str.) Jagić pravi, da se je razširila na različna antikvarno-etnografska, mitološka in literarna vprašanja, zbudila splošen interes in ga naredila popularnega. Drugo izdajo Jagić kljub večjemu obsegu presoja bolj kot kompilacijo kakor pa samostojno delo, saj avtorjevo besedilo ne izraža vedno vsebine v opombah navedene strokovne literature.

Karel Štrekelj

Ob praznovanju 70-letnice Frana Miklošiča leta 1883 je prišlo do kratkega stika med Krekom in Štrekljem, ker je ta na petih straneh voščil slavljencu in med častilci spregledal Krekovo čestitko, zaradi česar se je ta pismeno pritožil uredništvu *Ljubljanskega zvona*. Njegov urednik Fran Levec piše o tem Karlu Štreklju 7. 1. 1884 z velikim spoštovanjem do Kreka, zato obzirno prosi perspektivnega znanstvenika, da bi ga rešil nevšečnosti.²⁸ Popravek je bil objavljen [Kropej 2001: 22], toda iz ohranjenega pisma Levcu se vidi, da ga je zadeva hudo razdražila, saj da ni bil sam kriv nerodnosti. Kljub temu da ga je preganjal čas,²⁹ bi bilo od komaj 25-letnega aspiranta na znanstveno kariero pričakovati več rešpeka pred ustanoviteljem in prvim človekom mlade graške slavistike. Lahko bi pomislil, da je zamolčanje predstojnika v javnosti pomenilo, kakor da se ta ustanova velikemu slavistu Miklošiču ni poklonila. Štrekljeva ogorčenost presega težo problema:

Sedaj pa pride še Krek! Res žalostno, da je učenjak tako nečimeren. ... Ta imena, vsa, kolikor jih tu stoji, sem jaz dobil od Murka, ki si jih je prepisal neposredno iz adrese, Miklosichu poklonjene. Kreka, vsem Slovincem znanega učenjaka, mi ni napisal, torej ga tudi jaz nisem navedel. ... – Tudi drugih graških profesorjev nisem navedel, ker jih nisem vedel. Žaliti pa nisem hotel nobenega, najmanj Kreka, katerega sem med slovenskimi dijaki čislal tako kakor nobeden drugi. To pa rečem, da ta Krekova jeza, ali kar je, proketo slabo osvetljuje značaj njegov. ... Jaz Kreka nisem še videl v svojem življenju, nisem ga slišal, nisem mu nikdar pisal – kako naj bi torej to bila osebna moja mržnja?! [nav. po Kropej 2001: 22–23]

S svojim cinizmom prestopa strokovne meje: *Torej Krek je zopet vstopil med slovenske poete! Kdo bi si mislil! Ali 'Slovenski gospodar' bo pač vedel!* [nav. po Kropej 2001: 26]. Da je utegnili biti Štrekelj žaljiv in mu pri tem ni bilo veliko mar za hierarhijo, celo smešil jo je, se vidi iz

²⁸ *Gospod prof. Krek je silno nejevoljen, da v svojem poročilu o Miklosičevi slavnosti niste omenili, da je podpisal Miklosičevo adresu in plačal svoj prispevek za zlato medaljo tudi prof. Kreku s petimi graškimi tovariši. ... Jaz nimam nobenega razloga žaliti gosp. prof. Kreka, kateri mi je storil že marsikatero osebno uslugo in Vi menda tudi ne, zato bi rad popravil to stvar, ki po nepotrebnem žali zaslužnega moža. prosim Vas zategadelj, sporočite mi imena vseh Slovincov in vseh graških vseučiliških profesorjev, ki so podpisali Miklosičevo adresu, katere se dobiva, zdaj baje tudi tiskane, da 'Zvon' popravi, kar je nehoti in nevede zagrešil. [nav. po Kropej 2001: 22]*

²⁹ V isti sapi namreč piše, kako je z njegovo disertacijo in da se mora učiti klasičnih jezikov.

pisma Antona Aškercu uredniku *Časopisa za zgodovino in narodopisje*, že po Krekovi smrti.³⁰ Pismo je tu vredno omembe predvsem zaradi Kreka. Ni jasno, na kaj se nanaša. Ali na dogodke, ki jih med vrsticami omenja očividec, kako so se ga hoteli znebiti na Univerzi? [Tominšek 1904–1905: 33; Govekar 1904–1905: 350].

Gregor Krek je izposloval še drugo mesto graški na slavistiki, namenjeno izrecno slovenistiki. Zasedel ga je obetavni jezikoslovec Vatroslav Oblak, ki pa je na hitro umrl. V poletnem semestru 1897 ga je nadomestil dr. Karel Štrekelj [Dolenc 2004: 147], in to na Krekovo priporočilo. To je vsekakor treba šteti Kreku v dobro. Toda vse kaže, da računi med njima niso bili čisto poravnani.

Prof. Krek ga je sicer sam predložil unico loco, ali sprejel ga je tako nemilostno, da bi bil Štrekelj najrajši na Dunaj nazaj odšel. Rojaka in edina zastopnika slovenske vede v tujem mestu se nista več našla, kar je bilo seveda obema samotarjema v škodo.
[Murko 1912: 531–532]

Droben spomin na njuno akademsko reprezentanco je poročilo o slovesnosti ob 70-letnici skladatelja Benjamina Ipavca v Gradcu. Med drugimi sta se je 8. decembra 1899 udeležila tudi prof. dr. Gregor Krek, starejši, in dr. Karel Štrekelj [Grdina 2002: 295, 296]. Naslednje leto so praznovali Krekovo 60-letnico. Iz poročila o njej se vidi, da so ga počastili trikrat. Najprej 7. marca 1900 v ožjem krogu rojaki, graški akademiki – Slovenci.³¹ Naslednji dan, ravno na dan 60-letnice, so mu priredili slovenski študentje *burno ovacijo* pri njegovem predavanju. Prav tako se je odlično obnesla zabava, ki jo je 10. marca priredilo svojemu prvemu častnemu članu Akademsko-tehnično društvo Triglav. Polnoštevilno so se je udeležili njegovi člani, vsa starejša inteligenca slovenske graške kolonije, in prišlo je tudi lepo število

³⁰ Aškercu žali s pripombo: *Kadarkoli sem bral ime Zajčki kloster ali Zajc-kloster, kakor je vedno pisal pokojni Trstenjak ali poje celo »prvi« naš poet, tedaj me je vselej nekako zaskelilo... Gotovo je, da je moral biti Aškerc hudo užaljen, za čuda pa zaradi tega ni stopil v javnost, menda v mnenju, da teh ušesc široka javnost itak ne bo opazila, pač pa je pisal o tem dne 15. decembra 1906 svojemu prijatelju dr. Turnerju pismo, ki ga hrani banovinski arhiv v Mariboru (fasc. 78, št. 48) tako-le: »Čislani prijatelj! Te dni je dobil mestni arhiv zadnji zvezek (3. in 4. snopič) ČZN kot dolžnostni eksemplar. Med abonenti ne čitaš več mojega imena in ga ne boš več čital. Aboniral sem se bil na Vaš časopis ročno, ko je začel izhajati, ker sem se veselil, da se je začelo tudi na slov. Štajerskem duševno delati. Ko pa sem bil prejel letošnji 1. in 2. snopič, sem plačal naročnino in povedal na šeku, da mi Časopisa ne smejo več pošiljati, ako ima namreč Vaše zgodovinsko društvo tudi v programu: smešiti pred svetom v svojem organu svobodomiselnih slovenskih pisateljev. Na str. 63 imenovanega zvezka me je hotel osmešiti neomikani prof. Štrekelj v članku 26. Žiče, ker je postal besedico prvi pod ušesca: 'prvi'. Kedaj pa sem se jaz sam klasificiral za prvega slov. poeta? To je impertinenca, ki se ne da opravičiti. Štrekelj je bil napadel najnega Kreka, ki ga je moral tožiti. In tudi zdaj misli učenjak Štrekelj, da sme kot vseučiliški profesor svoje kvedraste škornje brisati ob meni, ki mu nikdar ničesar storil nisem! Poleti sem hotel to brezaktnost Štrekeljevo in urednika Časopisovega ožigosati javno v Narodu, pa tega samo zaradi Tebe, ... nisem storil.« ...Dr. Turner je pač pozneje poskušal žalitev popraviti in spor poravnati, a so bili vsi poskusi brez uspeha. [Strmšek 1932: 635–636]*

³¹ Njegov kolega, dr. K. Štrekelj, njegovi sedanji slušateljci in tudi nekaj bivših, ki pač stanujejo sedaj v Gradcu ... Z navdušeno besedo je slavljenca nagovoril prof. Štrekelj, očrtal z jedrnatimi potezami njegove zasluge na polju slavistike in posebno poudarjal požrtvovalno, ljudomilo delovanje prof. Kreka pri podpornih društvih za slovenske visokošolce. Konec govora je prof. Štrekelj izročil slavljencu krasen album s fotografijami njegovih častilcev, sedanjih in bivših učencev. [Pirnat 1900b]

Bolgarov, Čehov, Hrvatov in Srbov kot odposlanci njihovih društev. Po pozdravu predsednika Triglava je povzel besedo slavnostni govornik M.[akso] P.[irnat] [1900: 264].

Spomenica Ivana Koštiala, objavljena v Slovenskem narodu z enoletno zamudo, mu ni napravila veselja, zlasti pa ne njena oblika, ki je nepošteno diskreditirala Gregorja Kreka zato, da bi poudarila Štrekljeve zasluge. Bila je neumestna in Štreklju same-mu zelo neprijetna. Takole piše ob tej priliki prijatelju Luki Pintarju: »Nepotrebno je bilo zadiranje v Kreka in navajanje tega, česar še nisem spisal ali vsaj ne izdal.« [Kropej 2001: 86–87]

Matija Murko

Zaradi svojega poročila o slovanski narodopisni razstavi v Pragi leta 1895, v katerem je utemeljil realistični koncept etnološke vede, doživlja Matija Murko v zgodovini slovenske etnologije izjemno častno mesto. Dolgoročnost in daljnosežnost Murkove vizije je očitna iz ponatisa njegovega odlomka v prvi številki *Traditiones*, zbornika Inštituta za slovensko narodopisje leta 1972, kjer je na častnem prvem mestu objavljen za slovensko etnologijo bistven odlomek s pomenljivim nadpisom: »75-letnica prvega slovenskega narodopisnega programa«. Niko Kuret misli, da ga je mladi Murko, ki je bil *tedaj tik pred habilitacijo za privatnega docenta na dunajskem vseučilišču in naj bi bil leta 1902 postal naslednik Gregorja Kreka na graški slavistiki, pisal kot nasprotnik ...Krekovi romantično-mitološki usmerjenosti* [Kuret 1972: 22–23].

Toda Matija Murko je bil mož na pravem mestu. Ne naključno! – prav ob pisanju pokojnemu Štreklju v spomin brani tudi Gregorja Kreka:

*Posebno pa se mu ne sme kratiti njegovih zaslug. Kot prvi profesor slovanske filologije v Gradcu je bil za svoj čas popolnoma mož na svojem mestu in delo, kakoršno je njegova *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, bi moglo biti v čas vsakemu učenjaku, pod črto še danes ni zastarelo, kajti prinaša natančno bibliografijo vsega, kar se je do leta 1887. pisalo o starih Slovanih, njih kulturi in sedanji ustni književnosti, za svojo dobo pa je imela posebno v prvi izdaji (l. 1874) neizmerno velik vpliv, pod katerim je stala večina slovanskih literarnih zgodovin, posebno pa vse jugoslovanske. [Murko 1912: 531–532]*

KREK V SODOBNI SLOVANSKI MITOLOGIJI

V okolju, v katerem je več kot polovico 20. stoletja obvladoval prostor, čas in človeka mit »proletarca«, je bila vsekakor velikanska novost obračanje k slovanskemu mitu. Verjetno je nezavedno blažil razočaranje nad propadanjem sodobnega (slovanskega) mita.

Metoda rekonstrukcije *prvotnih* mitov dveh ruskih jezikoslovcev V. V. Ivanova in V. N. Toporova temelji na izjemno poglobljenem primerjalnem študiju starožitnih slovanskih virov in

njihovi vsebinski analizi, ki sestoji iz etimološkega, jezikoslovnega, literarnega, etnološkega – z eno besedo: filoloških – in drugih postopkov. S pomočjo variant posameznih mitoloških prežitkov je mogoče *sestaviti oz. interpretirati – tako rekoč dekonstruirati – ‘prvotno’ oz. temeljno zgodbo mita*. Šele rekonstrukcija prvotnega mita omogoča razumeti njegove poznejše predelave [Muršič 2002: 15–16].

Tudi Gregor Krek v svojih razpravah upošteva vse pri V. V. Ivanovu in V. N. Toporovu našete filološke in druge, predvsem zgodovinopisne postopke. V razpravi o kresu najprej etimološko in semantično pojasni besedo *sámo*, nato se obrne k etnološkim pojavom (kurjenje kresov) in mitološkim pojavom (verovanja), in vse to primerjalno [Krek 1881a]. Natančnejša primerjava mitološkega panteona pri Kreku [1874] na eni strani ter Ivanovu in Toporovu na drugi pokaže, da se Krek ne obremenjuje z natančnejšo klasifikacijo Slovanov in posledično njihovega panteona, pač pa ga razdeli na razrede po pomembnosti, kar je neverjetno podobno razdelitvi, ki jo postavljata tudi Ivanov in Toporov. Določene šege Krek celo natančneje popiše (badnji dan, badnjak). Seveda je zaradi razvoja posamičnih ved – to se pravi pred njima prehojene poti oz. opravljenega dela – njima omogočena večja preciznost in zanesljivost in zaradi drugačnega osebnostno-strokovnega habitusa drugačna kombinacija njihovih sestavin.

Knjiga Vladimira N. Toporova *Predistorija literatury u Slavjan. Opyt rekonstrukcii. (Vvedenje k kursu istorii slavjanskih literatur)* je izšla leta 1998. Dve poglavji, v izvorniku tretje in peto z etnološko vsebino sta leta 2002 izšli v slovenščini z naslovom *Predzgodovina književnosti pri Slovanih. Poskus rekonstrukcije (Uvod v preučevanje zgodovine slovanskih književnosti)*. Tukajšnje pozornosti je vredna zaradi neverjetne vsebinske podobnosti z naslovom Krekove knjige v nemščini *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte / und Darstellung ihrer älteren Perioden*, kar v slovenščini zveni *Uvod v slovansko literarno zgodovino in predstavitev njenih starejših obdobj*. Primerjava njunih leksikoloških in semantičnih sestavin: Avtorja želita opozoriti na začetke svojih prizadevanj: *Einleitung / Vvedenje (Uvod / Uvod)*; poudarjata (Toporov celo dvakrat), da je predmet literarna zgodovina oziroma zgodovina literatur in v obeh primerih na celotnem slovanskem kulturnem prostoru: *in die slavische Literaturgeschichte / k kursu istorii slavjanskih literatur* (v slovansko literarno zgodovino / k tečaju zgodovine slovanskih literatur). Obakrat gre za (naj)starejše obdobje: *Darstellung ihrer älteren Perioden / Predistorija* (predstavitev njenih starejših obdobj / predzgodovina). Gre res zgolj za naključje? Je mogoče, da gre za popolnoma nezavedno medbesedilno navezavo?

Med vljudnostnim nagovorom slovenske strokovne javnosti Toporov med slovenskimi znanstveniki omenja Jerneja Kopitarja, Frana Miklošiča, Vatroslava Oblaka, Rajka Nahtigala, Frana Ramovša idr. [Toporov 2002: 7]. Je Gregor Krek vključen vsaj med te druge? Da je ruskemu strokovnjaku predhodnik iz njegovega raziskovalnega področja popolnoma nepoznan, bi bilo ob zaporedju naštetih imen in splošno pričakovani razgledanosti neprimerno sklepati. Je zavestno spregledan? Čemu? In presenetljivo, če upoštevamo, da je Krek vendarle ustanovitelj slavistične katedre v Gradcu in da je on poklical v Gradec Vatroslava Oblaka. Še bolj, če pomislimo na sorodnost njunih naslovov. Sorodna pa si nista le po njem, temveč

tudi po svoji ambiciji. Oba sta namreč vključila v naslov *literaturo*, o kateri v najstarejšem obdobju besedne umetnosti še ni mogoče govoriti. Toda Krek pojasni, zakaj se je tako odločil [Krek 1869: 5, 6]. Kaj pa ruski jezikoslovec?

Iz besed Toporova slovenskemu bralstvu vzemo, da ga je slovenski jezik že od začetka njegovega raziskovanja zanimal zaradi treh tipov jezikovne interakcije slovenščine s sosednjimi jeziki v času in prostoru:

- primerjalno-zgodovinsko (genetski vidik)
- arealno (vidik vplivanja, izposojanja, sinteze svojega in tujega)
- tipološko jezikoslovje [Toporov 2002: 7].

Bistvena medbesedilna sestavina, ki povezuje Kreaka in Toporova je poetičnost. Krek v razlagi, kaj mu pomeni *tradicionalna literatura*, govori o *poetičnejši duhovnosti* [Krek 1869: 5, 6]. Toporov pa o *mitopoetičnosti*: na podlagi rekonstrukcij *virov in ustreznih sintetično-rekonstrukcijskih postopkov* skupno slovansko še agrafično, predpismensko, predkrščansko duhovno kulturo od 6. do 9. stoletja pogojno opredeljuje kot 'mitopoetično' (glede na tip ali način razmišljanja o svetu in o sebi v tem svetu ter po obliki njegovega doživljanja in izražanja tega doživljanja v tem času) ali kozmološko (po temeljni vsebini in z njo povezani funkciji).³² V mitopoetični zavesti je vse kozmologizirano, ker je vse del sveta-vesolja in prav to oblikuje najvišjo vrednoto.³³

Bistveno in zares resnično je samo tisto, kar je sakralno zaznamovano, sakralizirano; sakralizirano pa je le tisto, kar je porojeno v dejanju stvarjenja, kar sodi v okvir Vesolja kot njegov del, kar izhaja iz njega in spada vanj. Ta »vesakralnost« je ena najbolj značilnih potez mitopoetičnega modela sveta. Samo v sakraliziranem svetu obstajajo pravila njegove organizacije, ki se nanašajo na strukturo prostora in časa, na korelacijo vzrokov in posledic, posebnega in splošnega. [Toporov 2002: 23]

V središču avtorjeve razlage sta kozmogonijski mit [prim. Goljevšček 1982: 47] in mitološko razumevanje časa:

Zunaj tega sveta je kaos, naključnost, razkroj. Vendar sakralnost sveta potrebuje varovanje in podporo, občasno obnavljanje, posebej v kriznih trenutkih, ko se svet-vesolje postara in mu začne groziti propad. Tem entropijskim težnjam se lahko postavijo po robu samo ritual, ki znova vzpostavi prvotno celostnost, harmonijo in sakralnost. Prav v ritualu se znova in znova ustvarja prvotni položaj »na začetku«; z določeno

³² Omenjene definicije kljub vsej njihovi pogojnosti opravičuje predvsem to, da je temeljna vsebina besedil (v semiotičnem smislu) te dobe, kolikor o njih lahko sodimo po rekonstrukcijam boj urejajočega kozmičnega počela z destruktivno stihijo in opis zaporednega stvarjenja nastajanja sveta; temeljni način razumevanja (konkretno-figurativnega doumevanja-doživljanja) sveta in reševanja njegovih protislovij ter njegovega izražanja pa omogoča mitično-ritualna praksa, ki ne predpostavlja le nekega sklopa mitov in ritualov, ampak tudi poseben način mišljenja, posebno mitopoetično besedo – sakralno besedo/dejanje. [Toporov 2002: 22]

³³ Seveda obstaja tudi v mitopoetičnem obdobju vsakdanja, profana plat. Vendar je ta za človekovo življenje s stališča resničnih vrednot irelevantna [Toporov 2002: 22–23]. Tej trditvi bi se dalo tudi oporekati [prim. Goljevšček 1982: 85–92].

skupino dejanj se prepreči kaos, obnovi se kontinuiteta tega sveta (hic et nunc) in tistega, kar je bilo ustvarjeno »na začetku«. [Toporov 2002: 23]

Tretja strukturna sestavina, ki družbi Kreka in Toporova, je posebna pozornost ne le za klasični predmet mitoloških raziskav (bajke, pravljice in povedke), temveč do celotnega sistema folklornih žanrov, kar Krek glede na mitologijo imenuje *realna oblika tradicionalnega slovtva*. Tako tudi Toporov vključuje v svoje raziskave uganke in zagovore [Toporov 2002: 36, 53, 70, 73, 74–75].

V dveh poglavjih slovenskega prevoda Toporov mdr. razčlenjuje semantiko vsem Slovanom znane besede *bog*, obdeluje kijevski panteon [Toporov 2002: 27], Peruna: *je nedvomno splošnoсловanska in praslovanska mitološka oseba z bogatim rodovnikom, ki nam omogoča, da lahko z gotovostjo iščemo izvir njegovega lika v indoevropski dobi* [Toporov 2002: 30], njegovo razmerje z Velesom (Perun / nebo : Veles / zemlja) in njegovo etimološko sorodnost z vilami [Toporov 2002: 38]. Glede na to, da je Veles povezan z vodo (od tod njegova sorodnost z vilami?) in morjem, se poraja vprašanje – brez težnj za kakršno koli vzhičeno pretiravanje! – ali je potemtakem motiv Lepe Vide iz slovenske folklorne pesmi tudi kaj v sorodu z njim? Vprašanje metodološko ni presenetljivo, če ima Toporov prek sižejske povezave z Velo celo kraljeviča Marka za pozno predelavo Gromovnika [Toporov 2002: 42]. Prav tako kot pri Kreku je tu posvečena pozornost razmerju Volos – Blaž [Toporov 2002: 40]. Ni treba, da je ta snovna podobnost s Krekom vnaprej pripisana konkretnemu medsebojnemu vplivu. Verjetneje gre za načelno podobnost – da se oba posvečata kozmogonskemu mitu. Večji stik med Toporovim in Krekom nastane pri pojavih, ki bi jih ta uvrstil med zoomorfozo, Toporov pa govori o animalnih različicah: pikapolonica [Toporov 2002: 75–79; prim. Šivic - Dular 1997], kačji pastir, bober [Toporov 2002: 79–80, 80–82].

Krek nima svojega izraza za transformacijo vegetacije, Toporov pa govori o njeni antropomorfizaciji in v tej zvezi obravnava lan, gobe, peteršilj [Toporov 2002: 82–85].

Če se strinjamo z mislijo, da *ni toliko pomemben cilj kot pot, po kateri pridemo do določene interpretacije* [Muršič 2002: 16], je upravičeno pričakovanje, da bi bil Krek v knjigi Vladimira N. Toporova naveden vsaj med uporabljenimi literaturo.

Tudi drugi avtorji, ki so se ali se danes ukvarjajo s slovensko in slovansko mitologijo: Jakob Kelemina, Vitomir Belaj, Zmago Šmitek, Nikolai Mikhailov spregledujejo predzgodovino svoje vede, saj ga nepričakovano skromno navajajo. Po drugi strani pa primerjava pokaže, da se nekatere njihove trditve (npr. o pomanjkanju primarnih virov, dualizem božanstev, vpliv mitologije na krščanstvo, patriarhalna naravnost) prekrivajo s Krekovimi.

ZA SKLEP

Gregor Krek je v svojih najstniških letih pretrgal že sicer šibke družinske vezi s ciljem, da bi služil slovanski ideji. Trdno je verjel, da to uresničuje s svojim pedagoškim in znanstve-

nim delom. V svoje članke je vpeljal pojem znanosti in se pogosto skliceval nanjo [prim. Fikfak 1999: 141–144].

Vendar mu samo to ni zmeraj zadoščalo. Kot državnemu uslužbencu se mu ni kazalo politično preveč izpostavljati, zato je zadržanost do sočasne nemške gospodovalnosti vpletal v strokovno pisanje. Od tod tudi njegovo vztrajanje pri mitološki teoriji; glede na skupni izvir indoevropskih ljudstev mu je nasproti germanskemu omogočala dokazovati enakopravnost slovanskega življa.

Za teorijo izposoje je menil, da preveč usmerja k podrejenosti slovenstva in hkrati slovanstva nemški identiteti. Ni pristajal na pogosto trditve svojih sosedov, da so Slovani le prevzemali od njih, kar naj bi samoumevno dokazovalo njihovo manjvrednost. Pretehtati bi bilo treba, ali je slovanska zavest kdaj utegnila prevladati nad znanstveno akribijo. Pri izrecnem poudarjanju svoje slovanske zavesti je znal biti tudi čustven, kar v znanstvenem pisanju dokazuje kaka pesniška metafora.

O tem navsezadnje priča njegova pesniška zbirka, ki bi bila imeniten primer za študij medbesedilnosti.

Vsekakor je imel dispozicije za literarnega zgodovinarja, vendar se je prepustil tedaj modni mitologiji, morda tudi zato, da bi zavrnil pretirano amatersko ukvarjanje z njo.

Toda stoletje predsodkov do nje se je preselilo tudi na Kreka samega, ne da bi pravično ovrednotili njegove zasluge za temelje, ki jih je pripravil naslednikom, da so na njih lahko gradili naprej, kar sta mu že po njegovi smrti priznala v slovenski etnologiji še danes mitično obravnavana Karel Štrelkelj in Matija Murko. Vsi trije pa še čakajo, da jih slovenska slavistika in slovenistika rešita pozabljenja, in dobijo oceno, ki jim upravičeno pripada.

Kljub temu je Gregor Krek vanju simbolično vključen vse od začetka slovenske univerze leta 1919, saj je njegova bogata knjižnica postala temelj knjižnice Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

VIRI IN LITERATURA

[b. n. a.]

1884 Pagovor k Miklošičevi slavnosti. *Ljubljanski zvon* [Ljubljana]: 58–59.

1906 Dvorni svetnik dr. Gregor Krek. (Pokojnemu učitelju v spomin). *Ilustrovani narodni koledar* [Ljubljana] 17: 72–77. (Podpis avtorja: -x-).

Belaj, Vitomir

1992 Damjan J. Ovsec, Slovanska mitologija in verovanje. *Traditiones* [Ljubljana] 21: 275–280.

1998 *Hod kroz godinu. Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Zagreb: Golden marketing.

Bošković-Stulli, Maja

1978 Usmena književnost. V: Maja Bošković-Stulli in Divna Zečević, *Povijest hrvatske književnosti I*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber: 7–353.

Brunet, Fran

1884 Dr. Gregor Krek. *Slovan* [Ljubljana] 1 (14): [105]–106.

Dolenc, Janez

1980 Naš rojak, slavist dr. Gregor Krek. *Loški razgledi* [Škofja Loka] 27: 103–111.

1993 Mlada leta slavista Gregorja Kreka. *Loški razgledi* 40: 143–156.

1995 Delež Gregorja Kreka v prizadevanju za zbiranje in objavo slovenskih ljudskih pesmi. *Traditiones* 24: 13–23.

1999a Gregor Krek kot študent univerze v Gradcu. *Loški razgledi* 46: 337–348.

1999b Neznani stari zapisi tolminskih ljudskih izročil. *Traditiones* 28 (1): 101–117.

2001 Habilitacija dr. Gregorja Kreka na graški univerzi. *Loški razgledi* 48: 39–49.

2002 Dr. Gregor Krek kot privatni docent in izredni profesor na Univerzi v Gradcu. *Loški razgledi* 49: 53–62.

2004 Dr. Gregor Krek kot predstojnik slovanskega inštituta na graški univerzi, nazadnje dvorni svetnik. *Loški razgledi* 51: 143–154.

2005 Dr. Gregor Krek, utemeljitelj slavistike v Gradcu. *Jezik in slovstvo* [Ljubljana] 50 (3–4): 125–127. [ponatis: *Podblegaska novice. Glasilo občine Gorenja vas-Poljane* 9 (3): 2005: 10–11.]

Fikfak, Jurij

1999 *Ljudstvo mora spoznati sebe. Podobe narodopisja v drugi polovici 19. stoletja*. Ljubljana: Forma 7 in Založba ZRC.

Glaser, Karol

1896 *Zgodovina slovenskega slovstva III*. Ljubljana: 193–196.

Glonar, Joža

1923 Predgovor. V: Karel Štrekelj, *Slovenske narodne pesmi. Zvezek IV, 1908–1923*. Ljubljana: Slovenska matica: 1–66.

Goljevšček, Alenka

1982 *Mit in slovenska ljudska pesem*. Ljubljana: Slovenska matica.

Govekar, Fran

1904–1905 Dr. Gregorij Krek. *Slovan* 3: 349–350.

Grdina, Igor

2002 *Ipavci*. Ljubljana: Založba ZRC.

Grimm, Jakob

1835 *Deutsche Mythologie*. Göttingen.

Hubad, Fran

1887 Imenitna knjiga. *Ljubljanski zvon* 7 (2): 121–123, (3): 181–183, (5): 309–311, (6): 374–376, (7): 436–440.

Ivič, Milka

1969 *Pravci u lingvistici*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Jagić, Vatroslav

1905 Gregor Krek. *Archiv für slavische Philologie* [Berlin] 27: 633–634.

1910 Новое поколение представителей вь университетахь австрийскихь и русскихь. V: Jagić, V. (ur.), *Enciklopedija slavjanskoj fillogii*. Sanktpeterburg: 785–786.

- Jolles, André
1968 (1930) *Einfache Formen*. [4. izd.] Salle.
- Jünger, Friedrich G.,
1973 *Mit i jezik*. V: *Mit, tradicija, savremenost*. Beograd: Nolit.
- Kotnik, France
1944 *Pregled slovenskega narodopisja*. V: Ložar, Rajko (ur.), *Narodopisje Slovencev I*. Ljubljana: Založba Klas: 32–34.
- Krek, Gregor
1858a O naši književnosti. *Novice gospodarske, obertniške in narodne* [Ljubljana] 16: 243–244.
1858b Cena pesem národnih. *Novice...* 16: 293–294.
1858c Divji mož. *Novice...* 16: 84–85.
1969 *Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie*. Wien.
1872a [Gosp. prof. dr. Krek o Stanko Vrazovi slovensko-slovstveni ostalini bere naslednje svoje poročilo]. *Letopis Matice slovenske za leto 1871* [Ljubljana]: 27–30.
1872b Važnost ustnega slovstva (tradicionalne literature) kot izvirnik basnoslovju (mythologiji). *Zora. Časopis za zabavo, znanost in umetnost* [Maribor] 1: 171–174.
1873a Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesni. *Slovenski narod* [Ljubljana] 6, št. 137–138, 140, 142, 145.
1873b Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesni. V: Jurčič, Josip (ur.), *Listki, IV. zvezek*. Ljubljana: Narodna tiskarna: 96–140.
1874 *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung ihrer älteren Perioden*. Graz: Verlag von Leuschner & Lubensky.
1876 Beiträge zur slavischen Mythologie (Veles, Volos und Blasius). *Archiv für slavische Philologie* 1: 134–151.
1877 O nabiranji narodno-slovstvenega blaga. *Novice...* 35: 107.
1881a *Kres. Kres 1* [Celovec]: 49–62.
1881b Jezikoslovne malenkosti. *Kres* [Celovec] 1: 117–125.
1882a Polyfem v národnej tradiciji slovanskej. *Kres 2*: 42–52, 103–115, 155–175.
1882b *Letopis Matice slovenske za leto 1881. Kres 2*: 432–445.
1883 Razne malenkosti. *Kres 3*: 52–57, 107–112, 159–166, 265–275.
1884 Razne malenkosti. *Kres 4*: 107–112, 414–421.
1885 Še enkrat nemška pesem o Hildebrandu in njene sestre slovanske. *Kres 5*: 104–112.
1886 Česki Trut pa slovenski Trôt. *Kres 6*: 183–185.
1887 *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung ihrer älteren Perioden*. Graz: Verlag von Leuschner & Lubensky.
- Krojej, Monika
2001 *Karel Štrekelj. Iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Kuret, Niko
1972 [Komentar] Matija Murko, Iz poročila o »Narodopisni razstavi češkoslovanski« v Pragi I. 1895 (Letopis Matice Slovenske 1896). *Traditiones* 1: 19–26.
- [Lampe, Evgen]
1905 Dr. Gregorij Krek. *Dom in svet* [Ljubljana] 18 (9): 570–571. [Brez podpisa avtorja].
- Lévi-Strauss, Claude
1977 (1958) *Struktura mitova*. V: Lévi-Strauss, C., *Strukturalna antropologija*. Zagreb: Stvarnost: 213–239.

- Logar, Janez
1957 Pripombe k deseti knjigi. V: Janez Trdina, *Zbrano delo X*. Ljubljana: Državna založba Slovenije: 399–433.
- Meletinski, E. M.
1973 Mitološke teorije XX veka na zapadu. V: *Mit, tradicija, savremenost*. Beograd: Nolit.
- Merhar, Boris
1964 Folklor in narodopisje. V: Bernik, France (ur.), *Slovenska matica 1864–1946*. Ljubljana: Slovenska matica: 116–140.
- Miklošič, Fran
1875 [Ocena] Gregor Krek, Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung ihrer älteren Perioden, I. Teil, Graz 1874]. *Jenaer Literaturzeitung* [Jena] 2: 430[–432?].
- Murko, Matija
1912 †Karel Štrekelj. *Veda. Dvomesecnik za znanost in kulturo* [Gorica] 2: 529–542
1929 Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami. *Etnolog* [Ljubljana] 3: 5–54.
- Muršič, Rajko
2002 Spremna beseda urednika. V: Toporov 2002: 15–17.
- Novak, Vilko
1986 *Raziskovalci slovenskega življenja*, Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ovsec, Damjan J.
1991 *Slovenska mitologija in verovanje*. Ljubljana: Domus (Sopotja).
- Pirnat, Makso [M. P.]
1900a Prof. dr. Gregor Krek (Ob njegovi šestdesetletnici napisal M. P.) *Dom in svet* 13: 149–154, 182–187.
1900b Šestdesetletnica prof. dr. Kreka. *Ljubljanski zvon* 20: 262–264.
- Sket, Jakob [S.]
1882 Prof. dr. Gr. Krek [rubrika: Drobnosti]. *Kres* 2: 445.
- Slovenski biografski leksikon [SBL]
1960–1971 Štrekelj, Karel. V: *Slovenski biografski leksikon III*. Ljubljana: SAZU: 693–696.
- Stanonik, Marija
1981 Vprašanje romantične mitološke teorije pri Slovencih. V: Paternu, Boris, Franc Jakopin in Jože Koruza (ur.), *Obdobje romantike v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti (Obdobja; 2): 335–353.
- Strmšek, Pavle
1932 Pesnik Aškerc in prof. Štrekelj. *Ljubljanski zvon* 52: 635–636.
- Šivic - Dular, Alenka
1997 Na sledi (arhaičnih) predstav in uver (na slovenskih poimenovanjih za: 'Coccinella septempunctata'). *Traditiones* 26: 63–76.
- Šmitek, Zmago
1998 *Kristalna gora*. Ljubljana: Forma7.

2004 *Mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana: Študentska založba.

Štrekelj, Karel

1887 Prošnja za narodno blago. *Ljubljanski zvon* 7: 629–632 [ponatis v Glonar 1923: 18–22].

1895–1898 Predgovor. V: *Slovenske narodne pesmi. Zvezek I*. Ljubljana: VII.

Tominšek, Josip

1904–05 Dr. Gregorij Krek. *Slovan* 3: 33–34.

Toporov, Vladimir N.

2002 (1998) *Predzgodovina književnosti pri Slovanih. Poskus rekonstrukcije (Uvod v preučevanje zgodovine slovanskih književnosti)*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta (Županičeva knjižnica; 9).

Trdina, Janez

1957 *Zbrano delo X*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Ušeničnik, Aleš

1905 Slovenske narodne pesmi. *Katoliški obzornik*: 84–89.

Vries, Jan de

1961 *Forschungsgeschichte der Mythologie*. Freiburg i. Br. (Orbis Academicus I, 7)

Weimann, Robert

1974 (1971) *Literaturgeschichte und Mythologie. Methodologische und historische Studien*. [3. izd.] Berlin in Weimar: 1974.

Zbašnik, Fran

1905 † Dr. Gregorij Krek. *Ljubljanski zvon* 25: 575–576. [Podpis avtorja: -an.]

A FOLKLORISTIC PORTRAIT OF GREGOR KREK

In his teenage years Gregor Krek had decided to sever the already fragile ties with his family and dedicate his life to the Slavic idea, firmly believing that it was possible to do this by teaching and scholarly research. Although he had introduced the notion of science in his treatises and frequently used it as a reference, at times he still felt it to be somewhat inadequate. As a civic worker who could not afford to express his political opinion in public, he found a way to express his reserve toward German political dominance in his scientific work. This is why he remained faithful to the mythological theory, which due to the common origin of Indo-European peoples enabled him to demonstrate the equality of Slavic peoples with the Germans.

Krek was of the opinion that the borrowing theory favors subordination of Slovenians, and at the same time Slavic nations in general, to Germans. He did not approve of the frequently cited statement that Slavs had done nothing but borrowed from Germans, which would have denoted an undisputable proof of Slavic inferiority. It would be necessary to consider if the awareness of Slavic identity had ever prevailed over scientific accuracy. When stressing his Slavic origin Krek had

been known to express emotions by using an occasional poetic metaphor in his otherwise scientific texts. His collection of poems, for instance, could easily serve as a study of intertextuality. In view of all this, it is possible to say that Krek had a good predisposition for a literary historian. Yet he was more interested in mythology, very popular subject at the time, possibly wishing to restrain dilettante interest in it.

But a century of prejudice against mythology was evident in Krek's work as well. His has never been credited for the foundations he had laid for his academic successors. After Krek's death, Karel Štrekelj and Matija Murko, who have been mythicized by Slovenian ethnologists even to this day, acknowledged this. All three of them still await the day when Slovenian Slavists and Slovenists awaken them from oblivion and treat them according to their merits. Despite of what has been said, Gregor Krek has been included, at least symbolically, in both disciplines since the very beginnings of Slovenian university. His extensive library became the cornerstone of the Department of Slavic Languages and Literature at the Faculty of Arts in Ljubljana.

Izr. prof. dr. Marija Stanonik
Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU
Novi trg 2, 1000 Ljubljana
stanonik@zrc-sazu.si